

**HADİS METİNLERİNDE VE TÜRK HUKUK MEVZUATINDA
BORÇLARIN ÖDENMEMESİNİN SONUÇLARI**

***THE CONSEQUENCES OF THE NON-PAYMENT OF DEBTS IN
THE HADITH TEXTS AND TURKISH LEGISLATION***

**Prof. Dr. Âdem DÖLEK¹
Prof. Dr. İbrahim ÖZBAY²**

ÖZ

Borçların ödenmesi, sosyal düzen kuralları içinde gerek din gerek ahlâk ve gerekse hukuk kurallarının bir gereğidir. Zira borçların zamanında ödenmesi, alacaklıya karşı dürüst davranılması ve borcun geciktirilmemesi gibi davranışlar, din, ahlâk ve hukuk kurallarının ortak bir kesişme alanını oluşturmaktadır.

Din ve hukuk kuralları bakımından önem arz eden bu konu, iki farklı disiplin olan hem hadis hem de Türk hukuk mevzuatı bakımından birçok sonuçları beraberinde getirmektedir.

Çalışmanın ilk kısmında, Hz. Peygamberin borcun ödenmemesine ilişkin hadisleri ele alınıp incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmında Türk hukuk mevzuatında borcun ödenmemesinin sonuçları ele alınmıştır.

Makalenin Geliş Tarihi : 14/10/2019

Makalenin Kabul Tarihi : 04/12/2019

1 Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı,
e-mail: adolek@erzincan.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7494-1151>

2 Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medenî Usûl ve İcra-İflâs
Hukuku Anabilim Dalı, e-mail: ibrahim.ozbay@gop.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3820-6501>

Bu çalışma, hem borçların ödenmemesinin sonuçlarının maddî ve manevî bakımdan araştırılması hem de disiplinler arası bir çalışma olması bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Borç, hukuk, hadis, din, ahlak.

ABSTRACT

The payment of debts is a requirement of the rules of religion, morality and law within the rules of social order, since behaviors, such as timely payment of debts, being honest with the creditor and not delaying the payment of debts constitute a common intersection area of religion, ethics and legal rules.

The issue, which is important in terms of religious and legal rules, leads to /((draws) many conclusions in terms of both hadith and Turkish legislation, which constitute two different disciplines.

In the first part of this article, the expressions related to the subject are examined and many of the hadiths are discussed.

In the second part of this article, the consequences of non-payment of debts in Turkish legislation are discussed.

This article is important for being a material and moral research of the consequences of the non-payment of debts and being an interdisciplinary study.

Keywords: Debt, law, hadith, religion, morality.

1. GİRİŞ

Borç alıp verme insanlık tarihi boyunca olagelmiş bir durumdur ve insanlar bu durumdan müstağni kalmazlar. Sosyo-ekonomik hayatın düzenli ve verimli şekilde devam ettirilmesi için de insanların birbirlerine karşı borçlanmaları vazgeçilemez bir durumdur. Ancak borç alan kişi, borcunu vadesinde ödeme konusunda samimi ve vaadini yerine getirme hususunda azami dikkatli olmalıdır. Çünkü borçların ödenmesi gerekliliği kul hakkı olduğu gibi, hukukumuz bakımından da çeşitli müeyyideleri ve sonuçları olan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hukuk kuralları ile toplum hayatını düzenleyen diğer kurallar arasında kesin bir sınır çizmek mümkün değildir. Bunlar çoğunlukla iç içe bulunurlar. Zira hukuk kurallarının çoğu aynı zamanda ya din kuralıdır ya da ahlâk kuralıdır³. Borçların ödenmesi gerekliliği de sosyal düzen kuralları içinde gerek din gerek ahlâk ve gerekse hukuk kurallarının bir gereğidir. Zira sosyal hayatta kişilerin gerek birbirleriyle gerek toplumla olan ilişkilerinin düzen ve karşılıklı güven havası içinde gelişmesini herkes arzular. Aksi hâlde sosyal hayat bizim için özlenen hayat olmaktan çıkar, her birimiz tedirgin oluruz⁴.

İşte borçların vadesinde ödenmesi, alacaklıya karşı dürüst davranılması ve borcun geciktirilmemesi gibi davranışlar, din, ahlâk ve hukuk kurallarının ortak bir kesişme alanını oluşturmaktadır.

Çalışmamızda, ilk olarak, borçların ödenmesi gerekliliği ve borçların ödenmemesinin sonuçlarına ilişkin olarak din kuralları bakımından önemli bir kaynak teşkil eden birçok hadîse⁵ değinilecek; ikinci olarak ise Türk hukuk mevzuatında borçların ödenmemesi ve bunun sonuçlarıyla ilgili hükümler ana hatlarıyla açıklanacaktır. Bu suretle, özellikle din ve hukuk kuralları bakımından önem arz eden bu konu, iki farklı disiplin (ilahiyat- hadis ve Türk hukuku) çerçevesinde mukayese edilecektir. Ancak çalışmamızda İslâm borçlar hukukunda borçların ödenmemesi konusuna girilmeyecektir⁶.

3 Kalabalık, Halil/Erdem, Murat: Temel Hukuk Bilgisi, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 8. Bası, Ankara 2016, 41

4 Akıntürk, Turgut/Ateş Karaman, Derya: Medeni Hukuk, 6098 sayılı Yeni Borçlar Kanununa Uyarlanmış, 21. Bası, Mart 2015, 5-6.

5 Hadis, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sözlerinin, davranışlarının, ashabının yaptıkları şeylerden onayladığının ve yaratılışı ile ilgili tüm durumlarının yazılı ifadesidir. Diğer bir ifadeyle, Hz. Peygamber'e ait her şeyin ve Kur'an'ın hayata uygulanış şeklinin yazılı vesikalarıdır. Bu bakımdan hadisler, İslâm'ın en temel kaynaklarından ikincisidir. Bu sebeple de hadisler, çok büyük önemi hâizdir.

6 İslâm borçlar hukukunda borçların ödenmemesi ve sonuçları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Atar, Fahrettin: İslâm İcra ve İflâs Hukuku, İFAV, İstanbul 1990; Ak, Ayhan: İslâm Borçlar Hukuku, 1. Baskı, Samsun 2018; Turay, Fatih: Finansal Açıdan İslâm Borçlar Hukuku (İslami Finans Teorisi), 1. Baskı, İstanbul 2019;

2. HADİSLERDE BORÇLARIN ÖDENMEMESİNİN SONUÇLARI

2.1. Genel Olarak

Türk Dil Kurumu, borcu; “Geri verilmek üzere alınan veya ödenmesi gereken para, başka bir şey” şeklinde tarif ederken borçlanmayı da “Karşılığını sonra vermek şartıyla birinden para veya bir şey almak”⁷ şeklinde tarif etmiştir. Borcu olana, borçlu; birinden her hangi bir alacağı olan kişiye de alacaklı denilmektedir.

Öncelikle şu hususu vurgulamak gerekir ki borçlanma; asla lüks yaşama, harama girme, aşırılığa kaçma ve israf etme hususlarında olmamalıdır. İslâm’da borçlanma yasaklanmamıştır. Hatta Hz. Peygamber (s.a.v.) de veresiye alım satım yapmıştır. Ancak borçların zamanında ödenmesi, teminat altına alınması, borçlanmada sû-i istimallerin yapılmaması, zulmedilmemesi, haksızlık yapılmaması konularına ve borçlanmanın gerek ferde gerekse topluma vereceği maddî ve manevî zararlarına dikkat çekilmiştir.

Borç alıp verme konusunda en önemli husus güven meselesidir. Borçlanan kişilerin zamanında borçlarını ödememesi veya ödeyemeyeceğini alacaklıya bildirmemesi, toplumda güveni yok etmekte ve insanların yardımlaşma duygularını köreltmekte ve insanları bankalara yönlendirmektedir. Güvenin kaybolduğu bir toplumda huzur ve mutluluktan bahsedilemez.

Bu kısımda borçların ödenmemesi ve sonuçlarına ilişkin olarak hadislerde yer alan ifadelerle yer verilecektir.

2.2. Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Borcunu Ödemeden Ölen Kişinin Cenaze Namazını Kıldırması

Hz. Peygamber’in borçların ödenmesine büyük önem verdiği görülmektedir. Öyle ki, Hz. Peygamber (s.a.v.), borcunu ödemediği ölen bir kişinin cenaze namazını kıldırmasıdır. Nitekim bir hadîste

Kahveci, Nuri: Mukayeseli İslâm Borçlar Hukuku (Şirketler İlaveli), 2007. İslam hukukunda iflas için ayrıca bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iflas>.

7 Türkçe Sözlük, TDK, Ankara, 2009, 298-299.

“Rasûlullah (s.a.v.) zamanında bir kişi vefat etti, iki dinar⁸ borcu vardı ve ödeyebilecek durumu yoktu. *Rasûlullah (s.a.v.) onun cenazesini kıldırmadı* ve şöyle dedi: ‘*Arkadaşınızın namazını kılın*’ buyurdu. Bunun üzerine Ebû Katâde ayağa kalktı ve ‘Onun borcunu ben ödeyivereceğim’ dedi. Rasûlullah (s.a.v.) de kalktı ve o kişinin cenaze namazını kıldırdı⁹.

Hiz. Ali’den nakledildiğine göre ashâb-ı Suffa’dan biri vefat etmiş ve “Ey Allah’ın Rasûlü! Bir dinar veya bir dirhem borç bıraktı” denildi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), arkadaşınızın namazını kılın” buyurmuştur¹⁰.

Enes’in naklettiği bir olay ise şöyledir: “Hz. Peygamber (s.a.v.)’e cenaze namazının kılınması amacıyla vefat etmiş bir adam getirildi. Hz. Peygamber de “*Borcu var mı?*” dedi. Orada bulunanlar “Evet” var, dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) “*Eğer onun borcunu ödeyiverirseniz kıldırırım*” buyurdu.

Bir başka rivayette de Rasûlullah’a (s.a.v.) üzerinde borç olarak ölen bir adam getirilmiş, Hz. Peygamber (s.a.v.) de borcunu ödemedikleri takdirde onun cenaze namazını kıldırmayacağını, çünkü onun için namaz kılmasının cenazeye faydasının olacağı ancak borcu olanın namazının kılınmayacağını bildirmiş ve borçlu olanın, kabrinde borcu ödenene kadar rehin olacağını bildirmiştir¹¹.

Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) borçlu olup da ölen kişinin cenaze namazını kılınmaması, birkaç mânâda anlaşılabilir. *İlk olarak*, lüks yaşama gayesiyle borçlanıp da borcunu ödeme gayretinde olmama durumunun önüne geçilmek için alınan bir tedbir olarak anlaşılmaktadır. Bu durum

8 İbnu Mâce’nin rivayetinde “on sekiz veya on yedi dirhem” şeklinde geçmektedir. (*Sünen*, İst., 1992, Sadakât, 9).

9 Taberânî, Süleyman b. Ahmed: *el-Mu’cemul-Kebîr* (Hamdi Abdulmecid), (Kahire, 1983), VIII, 125; Ayrıca bkz. Tirmizî, Muhammed b. İsâ: *Sünen*, (İst., 1992), Cenâiz, 69.

10 İbnu Ebî Şeybe, Musannef, (Suud, 2006), III, 50.

11 Ebû Ya’lâ, Ahmed b. Ali: *Müsned* (Tahk: Hüseyin Selim Esed), (Dâru’l-Me’mun li’t-Türâs, 1986), VII, 238.

günümüz açısından değerlendirildiğinde birçok insanın gereksiz olarak borçlanmasını engelleme açısından da önemli olduğu düşünülebilir. *İkinci olarak* ise, borçlu olan kişi borcunu ödeyecek miktarda miras bırakmış ise malından ödenmesi ya da onun borcunu ödeyecek birisinin bunu üstlenmesi durumunda cenaze namazını kıldırıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) borçlunun cenaze namazının kılmamasının sebeplerinden birisinin de Hz. Cebrail'in kendini nehyettiğini bildirmesidir ki, bu da çok önemli bir husustur¹².

İmkânı olup da borcunu gün vaadinde ödemeyen bir kişinin cenaze namazının kılınmaması, bir Müslüman için ödememe durumundan caydırıcı bir durumdur. Ancak günümüzde genel olarak cenaze sahipleri, ölülerin borçlarını üstlenip ödedikleri için, böyle bir meseleyle pek karşılaşılmamaktadır.

2.3. Kul Hakkı Olan Borcun Ödenmemesinin Kabir Azabına Sebep Olacağı

Nakledildiğine göre bir adam Rasûlullah'a gelerek "Ey Allah'ın Rasûlü! Şayet ben Allah yolunda öldürülsem Allah benim günahlarımı örter mi? diye sorar, Rasûlullah da "*Şayet sen sabrederek, sevabını da Allah'tan umarak ve savaştan da geri dönüp kaçmaksızın Allah yolunda öldürülürsen Allah günahlarını örter*" dedi ve oturduktan sonra adamı çağırdı sözünü tekrar etmesini istedi, adam tekrar edince, Peygamberimiz "*Borç hariç, aynı şekilde Cebrail bunu bana haber verdi*" buyurmuştur¹³.

Rasûlullah (s.a.v.) namazında yaptığı dualardan biri borçlu olmaktan Allah'a sığınmaktaydı. Ashabından biri, "Borçlu olmaktan Allah'a çokça sığınman nedendir?" diye sorunca O da: "*Adam borçlanınca konuşur da yalan söyler, söz verir de sözünde durmaz*" buyurur¹⁴.

12 Ebû Ya'lâ, VI, 193.

13 Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin: *es-Sünenü's-Sağîr* (Tahr: Abulmu'tî Emin Kalecî), (Pakistan, ts.) II, 274.

14 Nesâî, Ahmed b. Şuayb: *es-Sünenü'l-Kübrâ* (tahk: Hasen Abdülmün'im) (I-XII), (Beyrut, 2001), II, 83-84.

Tirmizî (v.279/892)'nin naklettiği bir hadîste de Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Müminin nefsi, borcu ödeninceye kadar (kabrinde) borcuna asılıdır.*” buyurmuştur.¹⁵ Bir rivayette de “*Borç sahibinin elleri, kabrinde boyuna bağlıdır. Onu o hâlden ancak borcunun ödenmesi kurtarır*” buyrulmuştur¹⁶.

2.4. Kul Hakkı Olan Borcun Ödenmesinin Öncelenmesi Gerekliği

Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadîste “*Bir kişi, Ey Allah'ın Rasûlü! Üzerimde hac (borcu) var ve bir de insanlara borcum var (hangisini önceleyeyim)? der. Rasûlüllah da “Önce borcunu” diye cevap verir*”¹⁷. Bu hadîs, kul hakkı olan borcun ödenmesinin öncelenmesi gerektiğini bize öğretmektedir.

2.5. Borcunu Ödeyebilecek Duruma Sahip Olan Kimsenin Borcunu Geciktirmesinin Haksızlık ve Zulme Sebep Olacağı

Bir hadîste borcunu ödeyebilecek duruma sahip olanın borcunu ödemesini geciktirmesinin haksızlık ve zulme sebep olduğunu bildirilmiş ve “*Zengin, borcunu ödemesini uzatması, zulümdür*” buyrulmuştur¹⁸.

Yine Rasûlüllah (s.a.v.), “*Allah yolunda şehid olan kişinin şehitliğinin, bütün hatalarına ve günahlarına kefarete olurken borcuna kefarete olmayacağını belirtmiş ve bu hususu da Cebrail'in kendisine bildirdiğini*” söylemiştir¹⁹. Bazı şârihler, bu hadîsi yorumlarken, imkânı olup da borcunu ödeme niyetinde olmayan kişilerin, şahadeti-

15 Tirmizî, *Sünen*, Cenâiz, s. 76.

16 Deylemî, Şîrûye b. Şehredâr: *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hutâb*, II, 228.

17 Ebû Ya'lâ, XI, 54; İbnu Hacer, Şihabuddin Ahmed b. Ali: *el-Metâlibu'l-Aliye bi Zevâidi'l-Mesânidi's-Semâniyye* (tahk: Sa'd b. Nasır), (Suud, 1998), VII, 358.

18 Buhârî, Muhammed b. İsmail: *el-Câmiu'l-Müsne'dü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Sünenihî ve Eyyâmihî*, (I-VIII), İst. 1992, Havalat, 1; Müslim b. el-Haccâc (v.261/874), *el-Müsne'dü's-Sahîh* (I-III), (İst., 1992), Müsakat, 7; Tirmizî, Büyû', 68; Malik b. Enes, (İst., 1992), *el-Muvatta*, 674.

19 Müslim, İmaret, 32; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd* (tahk: Şuayb el-Arnâvut, (Beyrut, 1995), XXVIII, 493.

nin kul hakkı olan borcuna keffâret olmayacağı gibi, aynı zamanda hiçbir iyiliğin de kul hakkını affettirmeyeceğini belirtirler²⁰.

2.6. BORCUN, KİŞİNİN DİNİNE, ŞEREFİNE ZARAR VERECEĞİ VE KİŞİNİN PSİKOLOJİSİNİ BOZACAK BİR DURUM OLMASI

Rasûlullah (s.a.v.), borcun insan üzerinde oluşturacağı psikolojik etkilere de belirterek mümkün mertebe borçlanmamaya ve borçlanmamak için de tembelliği terk ederek çalışmaya gayret göstermeye dikkat çekmiştir.

Bir hadîste, borçlu olmanın iyi bir durum olmadığına işaret edilerek “*Borç (zamanında ödenmediğinde) dine kötü söz getiren bir durumdur. / الدَّيْنُ شَيْنٌ الدِّينِ*”²¹ veya “*Borç, dinde ağır bir yükür / الدَّيْنُ ضَعْلٌ الدِّينِ*” denilmiştir.

İslâm âlimleri bu sözü açıklarlarken, “*Borç (zamanında ödenmediğinde) dine kötü söz getiren bir durumdur; borç, geceleyin keder, gündüzleyin de insanı zillate düşüren bir durumdur أن الدَّيْنُ شَيْنٌ، الدِّينِ هَمٌّ*”²² hadîslerini naklederler. Böylece borçlu olan bir insanın içine düşebileceği psikolojik duruma işaret edilmiştir. Borçlanıp da borcunu ödemeyen bir insanın yalan söylemesi, insanlar içerisinde mahcup duruma düşmesi, ödemeye söz verdiği hâlde zamanında ödememesi sebebiyle sözünde durmaması ve böylece güvenilirliğini kaybetmesi gibi durumlar söz konusu olmaktadır. Borçlu, zâlim kişinin sultasına ve her türlü şiddetine de maruz kalabilir. Borçlu sürekli borcunun stresini yaşamaktadır. Özellikle de borçlunun esir alındığı ya da rehin tutulduğu zaman ve ortamlar dikkate alındığında dayanılacak bir durum değildir. Bir hadîste de borcun, kişinin dinine ve şerefine zarar vereceği belirtilerek “*Borç, kişinin dinine ve itibarına/şerefine zarar verir*”²³ buyrulmuştur.

20 Mesela bkz. Ali el-Kârî, *Merkâtü'l-Mefâtih*, (Beyrut, 2001), VI, 340; Sıddîkî, Muhammed b. Allân: *Delilu'l-Fâlihîn li Turukü Riyâzî's-Sâlihîn*, (Beyrut, ts). III, 364.

21 Kuzâî, Muhammed b. Selâme: *Müsnedü's-Şihab*, (Beyrut, 1985), I, 53; Deylemî, II, 228.

22 Bkz. Deylemî, II, 228; Kurtubî, Ahmed, Ömer, *el-Müfhim limâ Eşkele min Telhîsi Müslim*, (Dımeşk, 1996), IV, 574.

23 Deylemî, II, 228.

Bir başka ifadeyle kişi, borcunu zamanında ödemez ise dine ve dindarlığına büyük bir çirkinlik getirir. Yoksa din, bizatihi mukaddestir, kusursuzdur. Kusur ise zamanında borcunu ödemesini emreden bir dinin emrini yerine getirmeyen dindârdadır. Bu da dindar üzerine öylesine bir ağır yük yükler ki hadîste “*Borç, dinde ağır bir yüküdür*” hadîsinin ifade ettiği mânâyı gerçekleştirir. Çünkü borcunu ödemeyen kişi, zillete düşer ve ahde vefasızlık yapmış olur, verdiği sözünde durmaz. Eskilerin ifadesiyle, “*Borç, kişiyi zillete düşürür ve alacaklıyı borçluya efendi yapar*”²⁴. Borçlu olan kişi, şayet vicdanı bozulmamış ise aklı, kalbi sürekli borcuyla meşgul olacak, karşılaştığında alacaklısına karşı mahcubiyet hissedecektir. Neticede de sürekli stres ve psikolojik rahatsızlık içerisinde olacaktır. Onun için hadîste “*Günahlarını azalt ki ölümün rahat olsun, borcunu da azalt ki dünyada hür yaşayasın*” denilmiştir.

Kur’ân’ın sıkça tekrar ettiği hükümlerden biri, “*Ahitlerinizi yerine getirin*”²⁵ emridir. Rasûlüllah (s.a.v.) da “*Ahdi güzelce yerine getirmek, imandandır*”²⁶ buyurmuştur.

2.7. İmkânı Yerinde Olan Alacaklının, Borçlusuna Mühlet Vermesinin veya Mallarını/veya Bir Kısımını Sadaka Olarak Bağışlamalarının Teşvik Edilmesi

İslâm, imkânı yerinde olan alacaklının, borçlusuna mühlet vermeyi de teşvik etmekte ve bu durumun günahların affına vesile olacağı ya da borcunu gününde ödeyemeyene mühlet verdiği her gün için alacağı kadar sadaka vermiş gibi sevap kazanacağı bildirilerek, imkânı olmayan borçluya ödeme mühleti vermeyi de teşvik etmiştir.

Meselâ Kur’ân’da “*Borçlu zorluk içerisinde olursa imkânı genişleyinceye kadar ona mühlet verilir. Eğer bilerseniz ki, bunu tasaduk ederseniz bu daha da hayırlıdır*”²⁷ buyrulmak suretiyle borçlu, borcunu ödemeyecek duruma düşerse borçluya mühlet verilmesine veya sadaka olarak borçluya bağışlanmasına teşvik edilmiştir.

24 Bkz. San’ânî, III, 19.

25 Mâide, 5/1; Ra’d, 13/20; İsrâ, 17/34; Bakara, 2/40.

26 Kuzâî, *Müsned*, II, 102.

27 Bakara, 2/280.

Hadîslerde de ödemede sıkıntı çeken borçluya mühlet verilmesi ya da alacağın bir kısmının bağışlanması teşvik edilmiştir. Nitekim bir hadîste “*Kim borçluya mühlet verir ya da alacağının bir kısmını ondan düşerse (ahirette) Allah onu kendi himayesinde korur*” buyrulmuştur²⁸. Yine hadîslerde borçluya mühlet verenin bağışlanacağı belirtilmektedir. Nitekim “*İnsanlara borç veren bir tâcir vardı, zor durumda olan alacaklısını gördüğünde oğullarına ‘Ondan almayın ola ki Allah da bizim günahlarımızı bağışlar’ derdi. Ve Allah o tâcirin günahlarını bağışladı*”²⁹ ve “*Zor durumda kalan borçluya (mu’sır’a) mühlet verirse her gün alacağı kadar her gün sadaka vermiş sevabı vardır.*” buyrulmuştur³⁰.

Bununla birlikte İslâm’da kendilerine zekât verilecek sekiz gruptan/sınıftan³¹ biri de borçlulardır³². Bu da borçluyu sıkıntıdan kurtarmak için en güzel tedbirlerden biridir. Zekât vermenin yanında sadaka vermek diğer adıyla sosyal yardımlaşma suretiyle de yine borçlunun desteklenmesine örnek olunmuştur. Ancak, elbette, borçlu kişi de böyle güzel bir niyeti ya da böyle bir durumu asla sû-i istimal etmemelidir.

Şu hususu da hemen ifade edelim ki, Kur’ân’ın en büyük âyetinin borçların şahitler huzurunda yazılması ve yazdırılması ile ilgilidir³³. Günümüzde alım-satımlarda bu noterde yazdırılmak suretiyle bu icra edilmektedir. Ancak nakit olarak borç alımlarında bu hususu biraz da güvene dayalı olarak yazılmamaktadır. Fakat insanlarda güvenin kaybolması neticesinde resmî olmayan veya elden alınmış borçların belirlenen zamanda ödenmemesi birçok insanı sıkıntıya düşürmekte ve insanlar arasındaki güveni de kaybettirmektedir.

28 Buhârî, Büyû‘, 18; Müslim, Zühd, 74; Tirmizî, Büyû‘, 67; Ahmed b. Hanbel, I, 548; İbnu Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, (Suud, 2006), IV, 547.

29 Buhârî, Büyû‘, 18; Ahmed Hanbel, Müsned, XIII, 24; XIV, 119.

30 İbnu Mâce, Muhammed b. Yezid *Sünen*, (İst., 1992), Sadakât, 14; Beyhaki, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, V, 585.

31 Bu sekiz grup; fakirler, miskinler, zekât âmilleri, müellefe-i kulub, köleler, **borçlular**, Allah yolunda hizmet edenler ve yolda kalanlar.

32 Tevbe, 9/60.

33 Bkz. Bakara, 2/282.

Hız. Peygamber (s.a.v.), gün vaadi gelmeden borçluya mühlet vermenin her gün sadaka vermiş sevabı, gün vaadi geldikten sonra da borcunu ödeyemeyene mühlet vermenin alacağı kadar her gün sadaka vermiş sevabı kazanacağını bildirmiş ve “*Kim bir borçluya mühlet verirse her gün sadaka vermiş gibi olur, kim de gün vaadi geldikten sonra borçluya mühlet verirse alacağı miktar kadar her gün sadaka vermiş gibi sevap alır*”³⁴ buyurmuştur. Böyle ödemeye güç yetiremeyenlere de imkân sağlanmasına teşvik söz konusudur³⁵.

2.8. Borçlunun, Borcunu Zamanında Ödeme Niyetinde Samimi Olması ve Borçlanmayı Sû-i İstimal Etmemesi Gerekliği

Bazı hadislerde borçlu olarak ölen kişinin, borcunu ödeyecek mâl bırakmış ise onu mirasçılarının ödemesi gerektiği, ödeyebilecek mâl bırakmamış olan fakirin de borcunun ve geride bıraktığı aile efradının geçiminin devlete ve Peygamber’e ait olduğu bildirilmiştir³⁶. Âlimler, bu hadîsi de izah ederlerken, bu şekildeki bir fakirin bu borcunun ödenmesinin, fetihlerden sonra devletin imkânlarının genişle-

34 İbnu Mâce, Sadakât, 14.

35 Bir kimse borç verdiği para vs.'nin bir kısmını veya tamamını bağışlayabilir. Borçlusu güç durumda ise ona kolaylık gösterilmesine, hatta mümkün ise alacağını bağışlamasını teşvik etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de: *Borçlu darda ise eli genişleyinceye kadar ona mühlet verin. Bilmiş olsanız borcu bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır.*" (Bakara, 2/280) buyrulur. Yani şayet borçlulardan herhangi bir kimse zor durumda kalmış ise" darda ise, eli genişleyinceye kadar mühlet veriniz. " Böyle bir durumda verilecek olan hüküm, onun borcunu rahatlıkla ödeyebileceği zamana kadar imkân tanımaktır.

“Eğer bilerseniz sadaka olarak bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır” ifadesine gelince;

Borçlunuz olan kimse borcunu ödeyemeyecek kadar zor durumda olursa, ona mallarınızı veya bir kısmını sadaka olarak bağışlamanız kıyamet gününde sizin için daha hayırlıdır. Burada "eğer bilerseniz" şartının getirilmesi, teorik olarak bilmeden kasıt, beraberinde amelin de söz konusu olduğu bir bilgidir. Buna göre takdirî mana şöyle olur: "Şayet sizler bunun Allah katında olduğunu bilerek gereğince amel edecek olursanız, ona sadaka olarak bağışlamanız için daha hayırlıdır." (<https://sorularlailamiyet.com/kaynak/borc>; E.T. 28.01.2019).

36 Bkz. Buhârî, Tefsir, 33/1.

mesi neticesinde ödendiği ya da bizzat Hz. Peygamber'in kendi mâlından ödediğini ifade ederler³⁷ ki, bu durum da ödeme niyetinde olup da ödemeye imkânı olmamış fakirin borcunu devlet mâlından veya devlet yetkilisi kendi imkânlarından karşılayacağı düşünülebilir. Fakat burada sû-i istimallerin önüne geçilmesi için çok sıkı bir denetim ve araştırmanın yapılması gerekmektedir. Bu da borçlunun durumu, niçin harcama yaptığı, gelirine göre mi yoksa lüks yaşama için mi olduğu bütün yönleriyle iyi tesbit edilmelidir.

Borçlanmada ödeme niyeti hâlis olmalıdır. Yani borçlanan kişi, her şeyden önce borcunu zamanında ödeme niyeti kuvvetli ve bu niyetinde de samimi olmalıdır. İkinci hususu da borçlanma, Allah'ın hoşlanmadığı, haramlara girme ve israfa ve aşırılığa kaçma ve borcunu savsaklama ve sallama niyetinde olmamalıdır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), “Allah'ın hoşlanmadığı hususlarda olmadıkça borçlu borcunu ödeyince kadar Allah onunla beraberdir”³⁸ ve “Kim insanların mâllarını edâ etmeyi arzu ederek alırsa Allah ona ödeme kolaylığı nasip eder. Kim de insanların mâllarını telef etmek arzu ederek alırsa Allah da o kişiyi telef eder”³⁹ buyurmuştur. Burada lüks ve israfa varmamak kaydıyla borçlanabileceği ve borçlunun borcunu iyi bir niyetle ödemede Allah'ın kendisine yardım edeceği bildirilerek cesaret verilmiş ve ödemeye teşvik edilmiş olmaktadır.

Öte yandan Hz. Peygamber (s.a.v.), “Herhangi bir kişi ödememek niyetiyle borçlanırsa Allah'ın huzuruna hırsız olarak varır.”⁴⁰ buyurmak suretiyle borçlanmayı sû-i istimal etmenin kötü âkıbetini, bir mânâda hırsızlık olduğunu bildirerek ödememek niyetiyle borçlanmaktan sakındırmaktadır.

Diğer bir hadîste de “Borçlanan bir Müslüman, Allah onun borcunu ödeyeceğini bilir ki, Allah o kişinin borcunu dünyada ödemesini

37 Geniş bilgi için bkz. Irâkî, Zeynuddin, *Tarhu't-Tesrîb*, VI, 227-228.

38 İbnu Mâce, Sadakât, 10.

39 Buhârî, İstikrâz, 2.

40 İbnu Mâce, Sadakât, 10; Şafii, Muhammed b. İdris, *Müsned*, (Beyrut, ts), II, 392, 393.

nasip eder”⁴¹ buyrularak Müslümanın, borçlanırken borcunu niyetinin zamanında ödemek olması gerektiğine ve böyle bir borçlanmadı Allah’ın yardımının olacağına dikkat çekilmektedir.

Yine hadîste, borcunu ödemedi ölen kişinin borcunu ödememesi yanına asla kâr kalmayacağına işaret edilerek “*Üzerinde bir dinar ve dirhem borcu olarak ölen kişi, dinar ve dirhem olmadığı günde (ahirette), iyiliklerinden ödenir*”⁴² buyrulmuştur. Böyle ahirette iflas edeceğini düşünen bir insan âhirete borçlu olarak gitmekten sakınır.

Hemen şunu ifade edelim ki, borcunu ödememe durumu, gün vaadi (vade) geldiği hâlde ödememe ve borcunu tehir etme durumudur. Borcun vadesi gelmeden ölen insan, mirasından borcunun ödemesi gerekmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), alacaklıya, borcunu isterken de *güzellik le istemesini ve mümkün mertebe iffetli bir şekilde* (günahlara girmeden) *almasını* tavsiye etmektedir⁴³.

2.9. Borcunu Ödemedi Ölen Bir Grup İnsanın Borcunun, Ahirette Allah Tarafından Ödeneceğinin Bildirilmesi

Bir hadîste borcunu ödemedi ölen şu üç grup insanın borcunun ahirette Allah tarafından ödeneceği bildirilmiş ve “*Allah yolunda cihat eden kişinin kuvvet bakımından zayıflayıp Allah’ın ve kendisinin düşmanına karşı kuvvet kazanmak için borçlanan kişinin, bir adamın yanında bir Müslüman ölür de onu kefenleyecek parası olmayıp da kefen için borçlan kişinin, nefisinden endişe ederek Allah’a günah işlemek düşmek korkusuyla borçlanarak evlenen kişinin borcunu Allah ahirette öder*”⁴⁴ buyrulmuştur. Allah’ın bizatihi kendisinin ödemesi, alacaklıyı katından vereceği mükâfatlarla memnun edeceği mânâsına ifade etmektedir. Görüldüğü gibi her üç borçlanma da Allah için ve ahiret için yapılmış birer borçlanma olmaktadır.

41 İbnu Mâce, Sadakât, 10.

42 İbnu Mâce, Sadakât, 12.

43 İbnu Mâce, Sadakât, 15.

44 İbnu Mâce, Sadakât, 21.

2.10. Kişilerin Borçlanmaktan Sakınmalarının/Uzak Durmalarının Tavsiye Edilmesi

Rasûlullah (s.a.v.)'in, dualarında çokça zikrettiği ve Allah'a sığındığı durumlardan birinin de borçlu olmaktan Allah'a sığınması olmuştur. Bu durum karşısında kendisini alamayan birisinin "Ey Allah'ın Rasûlü! Borçtan ne kadar da çok Allah'a sığınıyorsun!" deyince Rasûlullah (s.a.v.) "*Kişi borçlandı mı söz verir sözünde durmaz, konuştuğunda da yalan söyler.*" buyurmuştur⁴⁵.

Bir hadîste de "*Borçlanmaktan sakının, zira borçluluk, geceleri keder, gündüzleri de zillet verici bir durumdur*"⁴⁶ buyrulmuştur. Bir rivayette de "*Borcun ağırlığından*"⁴⁷ şeklinde geçmektedir. Bir başka rivayette de "*Borçlanmaktan sakının, zira borçluluk, iyi biri durum değildir.*" şeklinde geçmektedir. Şunu hemen ifade edelim ki, buradaki borçlanmaktan sakındırılması, büyük ihtimalle, israf, lüks için ve zaruret olmaksızın yapılan borçlanmadır. Ya da ödeyemeyeceği bir borcun altına girmektir. Yoksa ödenebilecek bir durum ve zaruret hâlleri varsa o durumda elbette borçlanılabilir, ya da zaruret içerisine düşmüş bir kişiye karz-ı hasen olarak borç verilebilir, hibe yapılabilir, borcunun gün vaadi geldiğinde ödemeyecekse mühlet verilebilir. Ancak ödememede, kasıt ve art niyet olmamalıdır, Borçlanmamanın en önemli esaslarından biri, kazandığına kanaat, dünyevîleşmemek, hırs göstermemek, tamahkârlık etmemek, tembellik yapmamak gibi durumlardır. Bunların tersi, insanın zillate, israfa ve sefalete götürür.

Rasûlullah (s.a.v.) "*Borç, ödenmesi zorunlu kılınan bir durumdur*"⁴⁸ buyurmuştur. Bu bakımdan borçlu, alacaklıya zamanı gelince bu hususta gevşeklik göstermeden borcunu ödemesi gerekir⁴⁹.

45 Buhârî, Ezân, 149; Müslim, Mesâcid, 129.

46 Kuzâî, II, 96; Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, VII, 384; Zürkânî, Muhammed b. Abdilbâkî: *Şerhu'z-Zurkânî alâ Muvattâ-ı li İmam Mâlik*, (Beyrut, 1990), III, 497; San'ânî, Muhammed b. İsmail: *et-Tenvir, Şerhu'l-Camii's-Sağîr*, (Riyad, 2011), IV, 410.

47 Ahmed b. Hanbel, XX, 68.

48 Tayâlisî, Süleyman b. Dâvud: *Müsned* (tahk: Muhammed b. Abdilmuhsin), II, 451; İbnu Mâce, Sadakât, 9; Ebû Davud, *Sünen*, İst., 1992, Büyü, 88; Tirmizî, Büyü, 39; İbnu Ebî Şeybe, IV, 259; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 146.

49 Bkz. Ali el-Kârî, III, 488.

Bir rivayette “*Yolsuzluktan, kibirden ve borçtan uzak olarak ölen kişi, Cennete girer*” buyrulmuştur⁵⁰.

2.11. Borcun Vasiyetten Önce Gelmesi

Kişinin, mâlını vasiyet ederken önce borcunu ödemesi ya da ödenmesini vasiyet etmesi gerekir. Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Borç, vasiyetten önce gelir*”⁵¹ buyurmuştur. Hadîste, *ödemek niyeti olmaksızın borçlanıp ölen kişinin, hiçbir dirhem ve dinarı geçerli olmadığı âhi-rette sevabından alınıp alacaklıya verileceği belirtilir*⁵² ki, bu durum gerçek iflastır.

2.12. Hadislerde Sadece Maddî Borçların Ödenmesinin Değil Aynı Zamanda Verilen Sözlerin Dahi Bir Borç Olarak Nitelendirilmesi

İslâm sadece maddî borçların ödenmesi değil aynı zamanda verilen sözlerin bile bir borç olduğunu kabul etmiş ve bu sözlerin de yerine getirilmesini istemiştir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) “*Verilen söz, borçtur/el-ıdetu deynun*”⁵³ buyurmuştur. Verilen sözün yerine getirilmesi, diğer bir ifadeyle sözünde durmak, insanî ilişkiler açısından güzel ahlâktır ve bu durum, güven ortamının oluşmasında ve devam etmesinin de büyük önemi hâizdir. Ayrıca borçların zamanında ödenmesi, piyasanın canlı tutulması, ekonominin düzenli ve verimli olmasında büyük etkisi vardır.

3. TÜRK HUKUK MEVZUATINDA BORCUN ÖDENMEMESİNİN SONUÇLARI

3.1. Genel Olarak Borç Kavramı

Türk hukukunda borç ve borçların ödenmemesinin sonuçları oldukça geniş bir kapsama sahiptir. Konunun çok geniş olarak ele alınması bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Burada sadece çok kısa bir bilgi verilmesi amaçlanmaktadır.

50 Deylemî, III, 505.

51 Ahmed b. Hanbel, II, 33.

52 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebir*, XIII, 336.

53 Kuzâî, Muhammed b. Sellâme: *Müsned-i Şihab*, (Beyrut, 1985), I, 40; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Evsat*, (Kahire, 1995), IV, 23.

Hukukumuzda borç kavramı, bir kişiyi (borçluyu), diğer bir kişiye (alacaklıya) bir edimi⁵⁴ yerine getirme (bir şey verme, yapma veya yapmama) yükümlülüğü altına sokan hukukî bağ, olarak tanımlanmaktadır⁵⁵. Söz konusu bu hukuki bağın bir tarafında alacaklı, diğer tarafında ise borçlu yer almaktadır.

Borcun ise biri geniş anlamda, diğeri dar anlamda olmak üzere ikili bir ayırımı yapılmaktadır. Geniş anlamda borç, alacaklı ile borçlu arasındaki hukuki ilişkiyi; dar anlamda borç ise borçlunun yükümlülüğünü ifade etmektedir⁵⁶.

3.2. Borçların Ödenmemesinin Türk Borçlar Kanunu Bakımından Sonuçları

Hukukumuzda borcun kaynakları, haksız fiil (TBK m. 49- 76) sözleşme (TBK m. 1- 48) ve sebepsiz zenginleşme (TBK m. 77- 82) olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır.

“Borcun ödenmemesi (ifa edilmemesi)”, Türk borçlar hukukunda “borca aykırılık”⁵⁷ üst başlığı altında ele alınmaktadır⁵⁸. Ayrıca borcun ödenmemesi (ifa edilmemesi) terimi, borcun yukarıda belirtilen tüm

54 Borçlar hukukunda edim, borçlunun borcunun konusu olup, borçlunun yerine getirmekle yükümlü olduğu davranıştır. Bu davranış ise verme, yapma veya yapmama şeklinde ortaya çıkmaktadır. Edim kavramı hakkında geniş bilgi için bkz. Oğuzman, Kemal/Öz, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, Gözden Geçirilmiş 15. Bası, İstanbul 2017, s. 6 vd.; Kılıçoğlu, Ahmet: Borçlar Hukuku Genel Hükümler (Yeni Borçlar Kanununa Göre), Genişletilmiş 19. Bası, (Ankara 2015), s. 28 vd.; Hatemi, Hüseyin/Gökyayla, Emre: Borçlar Hukuku, Genel Bölüm, 3. Bası, (İstanbul 2015), 8.

55 Oğuzman/Öz, C. I, 3.

56 Geniş anlamda ve dar anlamda borç kavramlarıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Oğuzman/Öz, C. I, s. 6 vd.

57 Borca aykırılık ise üç durumda söz konusudur: a) Kusurlu imkânsızlık (borcun hiç ifa edilmemesi) , b) Gereği gibi ifa etmeme (kötü ifa), c) Borçlunun temerrüdü (borcun vaktinde ifa edilmemesi). (Bkz. Akıntürk, Turgut/Ateş, Derya: Borçlar Hukuku, 27. Baskı, İstanbul 2018, s. 124; Eren, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 21. Baskı, (Ankara 2017), 1049). Hukukumuzda borca aykırılık için “ifa arızaları” terimi de kullanılmaktadır (Hatemi/Gökyayla, 244).

58 Bkz. Kılıçoğlu, 653 vd.

kaynakları⁵⁹ bakımından önem arz etmektedir. Zira borcun ifa edilmemesine ilişkin TBK m. 112- 126 hükümleri, sadece sözleşmeden doğan borçlar için değil, borcun diğer kaynaklarından (haksız fiil ve sebepsiz zenginleşme) doğan borçların ifa edilmemesinde de uygulanacaktır⁶⁰.

Borcun ödenmemesi (ifa edilmemesi) borcun hiç ifa edilmemesi yanında, borcun gereği ifa edilmemesi şeklinde “kötü ifa” olarak da ortaya çıkabilmektedir. Borcun ifa edilmemiş olması hâlinde, ya borcun ifası mümkün olduğu hâlde ifa edilmemiştir yahut borcun ifası imkânsızlaşmıştır⁶¹. Borcun gereği gibi ifa edilmemesi ise, borçlu geç ifa edilmesinin yanı sıra, borcun miktar, nitelik ve yer itibarıyla de gereği gibi ifa edilmemesi de bu kapsamda düşünülebilir⁶².

Şimdi borçların ifa edilmemesinin TBK bakımından sonuçları genel olarak (ana hatlarıyla) ele alınacaktır.

3.2.1. İfa (Eda) Davası

Alacaklı muaccel ve mümkün olan bir borcun ifasını her zaman talep ve dava edebileceği gibi, elde edeceği ilama dayanarak ifanın cebri icra yoluyla⁶³ tahsilini de sağlayabilir⁶⁴. Bu çerçevede ifa davası, kural olarak her türlü borcun, özellikle verme, yapma ve yapmama borçlarının ifası için açılır. Ancak istisnaen bazı durumlarda, ifa dava-

59 Türk Borçlar hukukunda, borcun kaynakları hakkında geniş bilgi için bkz. Oğuzman/Öz, C. I, 6 vd.; Kılıçoğlu, 38 vd.; Eren, 115 vd.; Akıntürk/Ateş, 19 vd.

60 Oğuzman/Öz, C. I, s. 371. Buna karşılık doktrinde, borç ilişkilerinin sona ermesini, haksız fiiller ile sebepsiz zenginleşmeden ayrı olarak inceleyen yazarlar da vardır. Bkz. Eren, 1049 vd.

61 Bu durum borçlar hukukunda “*kusurlu imkânsızlık*” diye bilinir. Mesela; antika porselen bir vazoyu satmış olan satıcı, onu teslim etmeden önce elinden düşürerek kendi kusuru ile onun teslimini imkânsız hale getirmişse, vazoyu teslim etme borcunu ifa edemez. Zira bu borç parça borcudur (Bkz. Akıntürk/Ateş, 124).

62 Oğuzman/Öz, C. I, 369- 370; Eren, 1049. Gereği gibi ifa etmemenin bir üst kavram olduğu, kendi içinde ise, “kötü ifa” ve “yan yükümlülüklerin ihlali” şeklinde ikili bir ayırım yapan görüş için bkz. Eren, 1049.

63 Konuya ilişkin cebri icra yoluna aşağıdaki başlık altında ayrıca değinilecektir. Bkz. aça. III-C, 2.

64 Eren, 1052; Oğuzman/Öz, C. I, 373.

sının açılması söz konusu olmaz. Mesela, ifa davasının açılması, borcun niteliğine veya dürüstlük kurallarına aykırı ise, ifa davası açılmayacaktır. Satıcı sattığı mâlî (mesela, tuğlaları) kendi inşaatında kullanmışsa, bunları söküp alıcıya teslim etmesi hâlinde, alacaklının bundan temin edeceği menfaat, borçlunun uğrayacağı zarara oranla çok az bir yarar sağlar. Böyle bir durumda ise borcun ifasını talep, dürüstlük ve iyi niyet kurallarına aykırı düşebilir⁶⁵.

Alacaklı ifa davası ile borçlunun ifaya mahkûm edilmesini talep eder. Bu davanın açılabilmesi için ise, borcun muaccel ve ifanın mümkün olması şarttır. Borç hukukunda ifa davasının açılabilmesi için borçlunun kusuru ve temerrüde düşmesi gerekmemektedir⁶⁶. Hatta alacaklı, “ifa mümkünse ifaya (asli talep), ifa mümkün değilse tazminata (fer’i talep) karar verilmesi” şeklinde terditli (kademeli) bir dava⁶⁷ açması dahi mümkündür⁶⁸.

Özellikle borcun konusu verme edimi ise, alacaklı borçludan edimin aynen yerine getirilmesini talep hakkına sahiptir. Ancak elbette bu durumda alacaklının aynen ifa yoluna gidebilmesi, ancak borcun ifasının imkânsız olmaması durumunda söz konusu olabilir. Borcun konusu yapma edimi ise, alacaklı, masrafı borçluya ait olmak üzere, borcun kendisi veya başkası tarafından ifa edilmesine izin verilmesini isteyebilir (TBK m. 113, I). Borçlunun borcu yapmama (kaçınma) edimini içeriyorsa, alacaklının hâkimden böyle bir izin isteme hakkı yoktur; alacaklı sadece uğradığı zararın tazmin edilmesini talep edebilir (TBK m. 113, II)⁶⁹.

65 Eren, 1051.

66 Oğuzman/Öz, C. I, 373.

67 HMK m. 111 hükmüne göre; “(1) Davacı, aynı davalıya karşı birden fazla talebini, aralarında aslîlik-fer’îlik ilişkisi kurmak suretiyle, aynı dava dilekçesinde ileri sürebilir. Bunun için, talepler arasında hukukî veya ekonomik bir bağlantının bulunması şarttır. (2) Mahkeme, davacının aslî talebinin esastan reddine karar vermedikçe, fer’î talebini inceleyemez ve hükme bağlayamaz”.

68 Üstündağ, Saim: İddia ve Müdafaanın Değiştirilmesi Yasası, İstanbul 1967, s. 165; Oğuzman/Öz, C. I, 374.

69 Konuya ilişkin olarak bkz. Akıntürk/Ateş, 125; Oğuzman/Öz, C. I, 373 vd.

3.2.2. Tazminat Davası

TBK m. 112 gereğince, “*Borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse borçlu, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe, alacaklının bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür*”. Bu hüküm gereğince alacaklının borçludan tazminat isteyebilmesi için aşağıdaki şartlar gerekir:

- Borç hiç ifa edilmemiş veya gereği gibi ifa edilmemiş olmalıdır.
- Borç hiç ifa edilmemiş veya gereği gibi ifa edilmemesinden alacaklı bir zarara uğramış olmalıdır.

Ayrıca maddeden anlaşıldığı üzere, borcun ifa edilmemesinden borçlunun sorumluluğu için Borçlar Kanunu’nun kabul ettiği prensip, borçlunun kusursuzluğunu ispat edememesidir. Yani, Kanun, borçlunun sorumluluğu için kusuru⁷⁰ bulunmasını aramış, fakat kusurun varlığını da karine olarak kabul etmiştir. Borçlu bu karineyi çürütmedikçe kusurlu sayılacak ve sorumlu olacaktır⁷¹.

3.2.3. Sözleşmeden Dönme

Türk borçlar hukukunda “sözleşmeden dönme”, sözleşmeyi geçmişe etkili olarak sona erdirmeye hakkı” için kullanılmaktadır. Sözleşmeyi ileriye etkili olarak sona erdirmeye hakkı için ise “fesih” terimi kullanılmaktadır⁷².

Sözleşmeden dönme hakkı, borcun ifa edilmemesi bakımından, karşılıklı edimleri içeren (tam iki taraflı) sözleşmelerde⁷³, ifanın borçlunun ifa güçsüzlüğü nedeniyle tehlikeye düşmesi üzerine TBK m. 98’de⁷⁴ alacaklıya tanınmıştır⁷⁵. Ayrıca karşılıklı borç yükleyen söz-

70 Geniş bilgi için bkz. Oğuzman/Öz, C. I, 405 vd.; Eren, 1082 vd.; Kılıçoğlu, 687 vd.

71 Oğuzman/Öz, C. I, 404; ayrıca bkz. Eren, 1057.

72 Oğuzman/Öz, C. I, 437.

73 Akıntürk/Ateş, 126.

74 Bkz. “İfa güçsüzlüğü” kenar başlıklı TBK m. 98: “*Karşılıklı borç yükleyen bir sözleşmede, taraflardan birinin borcunu ifada güçsüzlüğe düşmesi ve özellikle iflas etmesi ya da hakkındaki haciz işleminin sonuçsuz kalması sebebiyle diğer tarafın hakkı tehlikeye düşerse bu taraf, karşı edimin ifası güvence altına alınınca-*

leşmelerle ilgili olarak TBK m. 125, II’de “Alacaklı, ayrıca borcun ifasından ve gecikme tazminatı isteme hakkından vazgeçtiğini hemen bildirerek, borcun ifa edilmemesinden doğan zararın giderilmesini isteyebilir veya sözleşmeden dönebilir” hükmü öngörülmüştür⁷⁶.

Özellikle borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmediği hâllerde, çoğu zaman alacaklı tazminat davasının güçlükleri ile uğraşmak yerine, sözleşmeden kurtulmayı tercih edebilir. Hatta kendi menfaatine uygun olması nedeniyle alacaklı sözleşme bağından kendisini kurtarmak isteyebilir⁷⁷. Alacaklının gecikmiş olarak aynen ifa veya tazminat isteme yollarından hiçbirine gitmeyerek, sözleşmeden dönme yoluna gitmesi dahi mümkündür⁷⁸.

3.2.4. Borçlunun Temerrüdü (Borcun Vaktinde İfa Edilmemesi) Halinde Durum⁷⁹

Borçlunun temerrüdü, geniş anlamda borcun ifa edilmemesi hallerinden biridir. Burada, hâlen ifası mümkün olan muaccel bir borcun, borçlu tarafından alacaklının ihtarına gerek karşın, zamanında ifa edilmemesi, yani borcun ifasında gecikilmiş olmasıdır⁸⁰.

ya kadar kendi ediminin ifasından kaçınabilir (f. 1). Hakkı tehlikeye düşen taraf, ayrıca uygun bir sürede istediği güvence verilmezse sözleşmeden dönebilir (f. 2)”.

75 Oğuzman/Öz, C. I, 437.

76 Bkz. “Seçimlik haklar” kenar başlıklı TBK m. 25: “Temerrüde düşen borçlu, verilen süre içinde, borcunu ifa etmemişse veya süre verilmesini gerektirmeyen bir durum söz konusu ise alacaklı, her zaman borcun ifasını ve gecikme sebebiyle tazminat isteme hakkına sahiptir (f. 1). Alacaklı, ayrıca borcun ifasından ve gecikme tazminatı isteme hakkından vazgeçtiğini hemen bildirerek, borcun ifa edilmemesinden doğan zararın giderilmesini isteyebilir veya sözleşmeden dönebilir (f. 2). Sözleşmeden dönme hâlinde taraflar, karşılıklı olarak ifa yükümlülüğünden kurtulurlar ve daha önce ifa ettikleri edimleri geri isteyebilirler. Bu durumda borçlu, temerrüde düşmekte kusuru olmadığını ispat edemezse alacaklı, sözleşmenin hükümsüz kalması sebebiyle uğradığı zararın giderilmesini de isteyebilir (f. 3)”

77 Oğuzman/Öz, C. I, 441.

78 Akıntürk/Ateş, 126.

79 Buradaki konular çalışma sınırlarını aştığı için çok özet bilgi verilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Akıntürk/Ateş, s. 131- 139; Oğuzman/Öz, C. I, 485 vd.; Eren, 1057 vd.; Kılıçoğlu, 700 vd.

80 Akıntürk/Ateş, 127.

Borçlunun temerrüdünün (borcun vaktinde ifa edilmemesinin) ise genel ve özel olmak üzere iki sonucundan söz edilmektedir. Kısasa bunlara değinmek gerekirse:

Borçlunun temerrüdünün genel sonuçları⁸¹:

a) Borçlunun temerrüde düşmesi, borç ilişkisini son erdirmediğinden, borçlu borcundan kurtulmuş olmaz. Gecikmeli de olsa, alacaklı aynen ifayı isteyebilir (aynen ifa davası açabilir) ve borçludan gecikme tazminatını talep edebilir.

b) Temerrüde düşmüş olan borçlu, temerrüdün devam ettiği sürede beklenmedik hal dolayısıyla doğan zararlardan da sorumludur (TBK m. 119).

Borçlunun temerrüdünün özel sonuçlarına gelince:

a) Para borçlarında: Para borcunun borçlusu, temerrüde düşünce, alacaklıya temerrüt faizi (geçmiş günler faizi= Yıllık % 9) ödemek zorunda kalır. Ayrıca alacaklı, borçlunun temerrüde düşmesi yüzünden uğradığı zararın, ödenen temerrüt faizi miktarını aştığını (ondan daha fazla olduğunu) ispat ederse, borçlu onun bu fazla zararını (aşkın zarar) da tazmin etmekle yükümlüdür.

b) İki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde: Bu tür sözleşmelerde, taraflardan her biri, hem borçlu hem alacaklı olduğu için, borçlunun temerrüdünü söz konusu olabilmesi, taraflardan birinin kendi borcunu ifa etmiş veya ifaya hazır bulunduğunu karşı tarafa bildirmiş olmasına bağlıdır. Bu tür sözleşmelerde alacaklı önce bir süre (mehil) verecek, daha sonra ise TBK'nun kendisine tanıdığı seçim hakkını kullanacaktır. Şöyle ki:

- Alacaklı, kendisine tanınan seçim hakkını kullanmadan önce, temerrüt halindeki borçluya ifada bulunması için uygun bir süre verir.

- Bu sürede yine borçlu borcunu ifa etmezse, alacaklı TBK m. 125'de belirtilen üç seçimlik hakkı kullanabilir:

81 Akıntürk/Ateş, 131. Geniş bilgi için ayrıca bkz. Kılıçoğlu, 700 vd.; Hatemi/Gökyayla, 260 vd.

- ✓ Gecikmiş ifayı istemi ve tazminat
- ✓ İfadan vazgeçme ve tazminat
- ✓ Sözleşmeden dönme ve tazminat.

4. Borçların Ödenmemesinin İcra ve İflas Kanunu Bakımından Sonuçları

4.1. Genel Olarak

Devletin kendiliğinden hak almayı yasaklaması ve hukuk devleti ilkesinin bir sonucu olarak, fertlerin de devletten hakkının korunmasını veya sağlanmasını talep etme hakkı söz konusudur. Hakların inkâr edilmesi veya ihlal edilmesi hâlinde, hakkın korunması ve ihlalin bertaraf edilmesi için hak arayan kişilerin, devletin ilgili yargı mercilerine⁸² başvurma hakkı bulunmaktadır. Bu çerçevede hakkın korunmasını sağlayan mahkeme kararında, ifası emredilen şey gönüllü olarak borçlu tarafından yerine getirilmezse, icra ve iflas hükümleri devreye girmek suretiyle, ifası emredilen hakkın icrası gerekirse zorla yerine getirilecektir⁸³. Zira her toplumda borcunu veya mahkeme kararıyla mahkûm olduğu bir edimi yerine getirmeyen borçlular bulunur ve bu durumda alacaklılar devlet gücünün yardımını isteme hakkına sahiptir. İşte bu hukuk dalı icra ve iflas hukuku (cebri icra hukuku= takip hukuku) diye isimlendirilmektedir⁸⁴.

İcra ve İflas Kanunu (İİK)⁸⁵, konusu para ve teminat olan alacaklar bakımından, alacaklıya, mahkeme ilâmına (veya ilâm niteliğinde belgeye) gerek olmaksızın ilâmsız icra takibi yapılabilmesi imkânı tanımıştır. Bunun yanında, konusu para ve teminat olan alacaklar dışındaki alacaklar bakımından alacaklının mutlaka bir ilâma dayanmasının

82 Geniş anlamda yargı mercilerine “icra ve iflas organları” da dâhildir (Pekcanıtez, Hakan/Atalay, Oğuz/Sungurtekin Özkan, Meral/Özekes, Muhammet: İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı, 2. Bası, (Ankara 2015), 41).

83 Pekcanıtez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, 41.

84 Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder/Taşpınar Ayvaz, Sema/Hanağası, Emel: İcra ve İflas Hukuku, 4. Baskı, (Ankara 2018), 37; Kuru, Baki: İstinaf Sistemine Göre Yazılmış İcra ve İflâs Hukuku Ders Kitabı, (Ankara, Eylül 2017), 18.

85 09.06.1932 tarih ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu (RG. 19.06.1932/2128).

âdeta bir ön şart teşkil ettiği ilâmlı icra takibi (İİK m. 24-41) yolu öngörülmüştür. Para alacakları dışındaki hak ve alacaklarda, cebri icra, borçluya karşı ancak icranın konusu olan şey üzerinde gerçekleştirilir⁸⁶. Bununla beraber para veya teminat konusu bir alacak için, ilâmsız icraya başvurulabileceği gibi, alacak bir mahkeme kararına bağlanmışsa, ilâmlı icra takibi de yapılabilir. Buna karşılık, son yargı içtihatlarında, para alacağına ilişkin elinde bir ilâm olan alacaklının ilâmsız icra yoluna başvurmamasının mümkün olmadığı belirtilmektedir⁸⁷.

4.2. Borçların Ödenmemesinin İcra ve İflas Kanunu Bakımından Sonuçları

Borçlunun borcunu ifa etmemesi üzerine alacaklı icra yollarına (bireysel icra) veya iflas yollarına (küllî icra= iflas) başvurabilir.

4.2.1. İcra Yolları

Borçlu borcunu ifa etmezse, alacaklı devletin cebri icra organları aracılığıyla borçlunun malvarlığına hukuken el konulması (haciz) için

86 Özkes, Muhammet: İcra Hukukunda Temel Haklar ve İlkeler, (Ankara 2009), 93.

87 Yargıtay kararlarında bu konuda görüş birliği bulunmamaktaydı. Bu nedenle; ilama dayalı bir ilamsız takip konusu yapılamayacağı hususundaki 26.05.2017 tarih ve 2017/2 E., ve 2017/3 K. Sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu Kararı, bu tartışmalara son noktayı koymuştur. Karar için bkz. RG. 21.07.2017, Sa. 30130. Bu YİBHKG kararı öncesi de doktrinde bu içtihatları destekleyen görüşlerin olduğu görülmektedir. Yargıtay'ın konuyla ilgili içtihatları hakkında doktrinde ileri sürülen çeşitli görüşler için bkz. Akkan, Mine, Pekcanitez, Usûl Hukuku, 15. Bası, İstanbul 2017, § 3. II. B. 7, c; Taşpınar Ayvaz, Sema: Tüketici Hakem Heyetlerinin İşleyişi ve Sorunlar (Tüketici Hukuku Konferansı, Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi 5-6 Aralık 2015, Makaleler-Tebliğler, Ankara 2016, s. 283-306), s. 303; Aslan, Kudret/Akyol Aslan, Leyla: İlama Bağlı Para Alacağı İçin İlamsız İcra Takibi Yapılması, Dürüstlük Kuralına ve Hayatın Olağan Akışına Aykırı mıdır? (Prof. Dr. Ramazan Arslan'a Armağan, C. 1, Ankara 2015, s. 195-251); Karadağ, Özgür: Tüketici Hakem Heyetlerinin Görevi Kapsamında Kalan Alacaklar Bakımından İlâmsız Takip Yapılıp Yapılamayacağı Sorunu (YD 2016/4, s. 783-806); Özbek, Mustafa Serdar: Tüketici Hakem Heyetinin Görevine Giren Alacaklarla İlgili Olarak İlâmsız Takip Yapılamayacağına İlişkin Yargıtay Kararlarının Tahlili (MİHDER 2015/2, s. 39-68); Yılmaz, Ejder/Yardım, Mehmet Ertan: Tüketici Hakem Heyeti (Milli Şerh, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi, (İstanbul 2016), 1130-1132.

başvurabilir. Burada borçlunun şahsı (bedeni) üzerinde borç için hapis gibi bir durum söz konusu değildir. Bir başka deyişle cebri icranın konusu, borçlunun malvarlığıdır. Bir başka deyişle, bir kimsenin sadece borcunu ödeyememesi sebebiyle özgürlüğünden yoksun bırakılması söz konusu değildir⁸⁸.

İcra yolları ilamlı icra, ilamsız icra ve rehnin paraya çevrilmesi olmak üzere üçe ayrılır.

(i) **İlamlı İcra**⁸⁹, her çeşit alacak hakkındaki mahkeme kararlarının (veya ilam niteliğindeki belgelerin) nasıl icra edileceğini düzenleyen bir icra yoludur. İlamlı icranın konusu para ve teminat verilmesine ilişkin ilâmlar olabileceği gibi; taşınır teslimi, çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulması, taşınmazın tahliyesi ve teslimi, bir işin yapılıp yapılmamasına ilişkin ilâmlar, irtifak haklarıyla gemi üzerindeki intifa haklarına ilişkin konusu para veya teminat alacağı olmayan ilâmlar ilamlı icranın konusunu oluşturabilir. İlamlı icrada alacaklının elinde bir mahkeme ilamı veya ilam niteliğinde belge⁹⁰ olmalıdır.

88 Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 38. Bununla birlikte, icra ve iflas (cebri icra) hukukunun, hiçbir yaptırıma tabi olmadığını da söylenemez. Bazı durumlarda, borçlu veya bir hakkı yerine getirmek zorunda kalan kişiler için, bu yükümlülüklerini süresi içinde yerine getirmemeleri sebebiyle, İİK m. 331-354 arasındaki hükümler çerçevesinde yaptırım uygulandığı görülmektedir. Bu yaptırımlar, özellikle kötü niyetli borçluların bu tür davranışlarının önüne geçmek ve takibin sağlıklı işlenmesini sağlamak için öngörülmüştür (Pekcanıtez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, 42; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 39). Mesela; mal beyanında bulunmayan borçlunun hapisle tazyiki (İİK m. 76); bir şeyin yapılması veya yapılmaması hakkındaki ilamlı icra taktiklerinde, borçlunun icra emrini süresi içinde yerine getirmemesi üzerine tazyik hapsiyle cezalandırılması (İİK m. 343); borçlunun durumunu bilerek ağırlaştırması (İİK m. 332) gibi. İİK’da düzenlenen bu icra-iflas suçları (icra-iflasla ilgili ceza hükümleri) hakkında geniş bilgi bkz. Pekcanıtez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, 597 vd.; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 577 vd.; Günay, Mehmet: İcra Suçları, (Ankara 2014); Kuru, 20.

89 Geniş bilgi için bkz. Pekcanıtez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, s. 316 vd.; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 388; Muşul, Timuçin: İcra ve İflas Hukuku, C. II, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı, (Ankara 2013), 1069 vd.; Kuru, 286 vd.

90 İlâm niteliğindeki belgeler hakkında geniş açıklamalar için bkz. Fırat, Erhan:

Alacaklı bu ilamı (veya ilam niteliğindeki belgeyi) icra dairesine vermek suretiyle ilamlı icra takibinde bulunur. Borçlu kendisine verilen süre içinde ilam konu olan borcu rızası ile yerine getirmese, ilam zorla icra edilir. Borç para ise, icra dairesi, icra emrindeki yedi (7) gün içinde borcunu ödemezse, alacaklının talebi üzerine, icra müdürü borçlunun mallarının haczeder ve akabinde hacizli malların satarak, elde edilen para ile alacaklının alacağını öder.

(ii) **İlamsız İcra**⁹¹; sadece para ve teminat alacakları için kabul edilen ve alacaklının elinde ilam veya ilam niteliğinde belge bulunması şart olmayan, doğrudan icra dairesine başvurmak suretiyle yerine getirilebilen bir icra (takip) yoludur. İlamsız icra takibinde, bir mahkeme kararına dayanan bir takip söz konusu olmadığı; hatta alacaklının elinde bir senet bulunması dahi şart olmadığı için, borçlu takibe (ödeme emrine) itiraz ederek takibi durdurabilir ve takibin sonuçlanmasına engel olabilir⁹². Buna karşılık kambiyo senetlerine mahsus haciz yoluyla takipte, ödeme emrine itiraz takibi durdurmayıp, sadece satışı durdurur.

İlamsız icra ise üçe ayrılmaktadır:

- **Genel haciz yoluyla takip**⁹³: İİK m. 42 hükmüne göre, “Bir paranın ödenmesine veya bir teminatın verilmesine dair olan cebri icralar takip talebiyle başlar ve haciz yoluyla veya rehlin paraya çevrilmesi yahut iflas suretiyle cereyan eder”. Bu takipte, alacaklının elinde bir senet veya belge bulunması şart olmadığı için, borçlu yedi (7) gün içinde ödeme emrine itiraz ederek takibi durdurabilir. Bu durumda ise, alacaklının, borçlunun itirazını ortadan kaldırması gerekecektir. Söz

Özel Kanunlarda Düzenlenen İlâm Niteliğindeki Belgeler, (Ankara 2016), 3 vd.; Muşul- C.II, 1069 vd.; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, 319 vd.; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 380 vd.

91 Geniş bilgi için bkz. Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, 128 vd.; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 123 vd.; Kuru, 75 vd.

92 Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 43-44; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/ Özekes, 141 vd.

93 Geniş bilgi için bkz. Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, 128 vd.; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 131 vd.; Kuru, 84 vd.

konusu itirazı ortadan kaldırmanın ise iki yolu vardır: a) İcra mahkemesinde itirazın kaldırılması yolu (İİK m. 68; ancak belli belgelere sahip olan alacaklı bunu talep edebilir). b) Genel mahkemelerde itirazın iptali davası yolu (İİK m. 67; Belge bulunması gerekmez). Alacaklı bu iki yolu kullanmak suretiyle borçlunun itirazını ortadan kaldırırsa (bu mahkemelerden kendi lehine karar alırsa), takibin sonraki aşaması olan **haciz** ve akabinde satış aşaması gündeme gelecektir. Borçlu takibe (ödeme emrine) itiraz etmezse, takip kesinleşir ve bundan sonraki aşamalara geçilebilir. Yani borçlunun malları haczedilir ve hacizli mallar satılarak paraya çevrilip, alacaklının alacağı ödenir.

- **Kambiyo senetlerine mahsus haciz yoluyla takip:** Kambiyo senetlerine mahsus haciz yolu ile takip de, ilamsız icra yollarından biridir. Alacaklının kambiyo senedine mahsus haciz yolu ile takip yoluna başvurabilmesi için, alacağının mutlaka bir kambiyo senedine bağlı olması gerekir. Kambiyo senetleri, TTK'da düzenlenmiş olan bono, poliçe ve çeklerdir. Alacaklının elinde kambiyo senedi yoksa veya elindeki senet kambiyo senedi niteliği taşımıyorsa, kambiyo senetlerine mahsus haciz yoluna başvuramaz, istiyorsa genel haciz yolu ile takibe başvurabilir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, alacaklının elinde kambiyo senedi olmasına rağmen yine de genel haciz yoluyla takibe başvurabilmesine bir engel yoktur.

Kambiyo senetlerine mahsus haciz yolu da bir ilamsız icra yolu olduğundan, genel haciz yolunda olduğu gibi takip talebi, ödeme emri ve kesinleşmesi, haciz, paraya çevirme (satış) ve paraların paylaşılması aşamalarından oluşur. Ancak, bu iki takip yolu arasında takip talebi, ödeme emri ve takibin kesinleşmesi aşamalarında önemli farklılıklar bulunmaktadır; diğer aşamalar, yani haciz, satış ve paraların ödenmesi aşamaları, genel haciz yolu ile takipte olduğu gibidir.

Özellikle bu takip yolunda, genel haciz yolundan farklı olarak, ödeme emrine itiraz, satıştan başka icra takip muamelelerini durdurmaz (İİK m. 169; m. 170, I, c. 2)

- **Kiralanan taşınmazların ilamsız tahliyesi:** İlamsız icraya kural olarak para ve teminat alacakları için başvurulur. Bu kuralın tek

istisnası kiralanan taşınmazların ilamsız icra yoluyla tahliyesidir. Bu nedenle kanun koyucu belirli şartların hâlinde, kiralanan taşınmazların ilamsız icra yoluyla tahliyesine de imkân sağlamıştır. Kiralanan taşınmazların ilamsız icra yoluyla tahliyesi iki sebepten birisine istinaden istenebilir. Bunlar: a) Kira bedelinin ödenmemesi, b) Kira süresinin sona ermesidir. Bu iki durumda önceden borçluya karşı tahliye davası açılmaksızın icra dairesi yoluyla borçlunun mahkeme ilamına gerek duyulmaksızın tahliyesi sağlanabilecektir⁹⁴.

(iii) Rehnin Paraya Çevrilmesi Yoluyla Takip; borçlunun borcunu vadesinde ödememesi halinde rehin alacaklısının rehinli malı (taşınır rehni veya ipotek gibi), icra müdürlüğünce paraya çevirtmek suretiyle alacağını almasına sağlayan özel bir icra yoludur. İİK’da alacaklının alacağının rehinle teminat altına alınması durumunda, öncelikle rehne başvurma zorunluluğu getirmiştir (İİK m. 45). Bu takip de kendi arasında ilamlı ve ilamsız olmak üzere ikiye ayrılmaktadır⁹⁵.

Şu hâlde, taşınır veya taşınmaz rehniyle teminat altına alınmış alacaklar için hukuk sistemimizde normal alacaklardan farklı bir yol öngörülmüş ve “*rehnin paraya çevrilmesi yolu ile takip*”tir. Söz konusu takip yoluna ilişkin hükümler İcra ve İflas Kanununun (İİK)⁹⁶ 145 ilâ 153/a maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu takip yolunu diğer takip yollarından ayıran en önemli farklılıklardan birisi, rehinli alacaklının kural olarak rehnin paraya çevrilmesi yoluna başvurmadan önce haciz veya iflâs yoluyla takip yapamamasıdır (İİK m. 45)⁹⁷. Yani

94 Geniş bilgi için bkz. Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 364 vd.; Pekcanıtez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, 304 vd.; Muşul, C. II, 1362 vd.; Kuru, 262 vd.

95 Geniş bilgi için bkz. Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 408 vd.; Pekcanıtez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, 338 vd.; Muşul- C. II, 963 vd.; Kuru, 318 vd.

96 09.06.1932 tarih ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu (RG. 19.06.1932/2128).

97 Önce rehne müracaat kuralının istisnaları için bkz. Gürdoğan, Burhan: Türk-İsviçre İcra ve İflâs Hukukunda Rehnin Paraya Çevrilmesi, (Ankara 1967), 11-25; Üstündağ, Saim: İcra Hukukunun Esasları, (İstanbul 1995?, 368- 369; Postacıoğlu, İlhan E.: İcra Hukuku Esasları, B. 4, İstanbul 1982, 550 vd.; Şener, Yavuz Selim: Türk Hukukunda İpotek ve Uygulaması, B. 2, (İstanbul Mayıs 2006), 116- 120. Budak, Ali Cem: İpoteğin Paraya Çevrilmesi Yoluyla Takip, (İstanbul, Ocak 2010), 20-38; Deynekli, Adnan: İcra ve İflas Hukukunda İpote-

alacaklının alacağı rehinle teminat altına alınmış ise, kural olarak önce rehnin paraya çevrilmesi yolu ile takip yapması gerekmektedir⁹⁸. Rehnin paraya çevirme işlemi sonucunda, şayet elde edilen meblağ alacaklının alacağının tamamını karşılamaya yetmez ise, alacaklıya açık kalan alacağı için “*rehin açığı belgesi*” adı verilen bir belge verilir (İİK m. 152/f. 1)⁹⁹.

4.2.2. İflas Yolları

İflas, borcunu ödemediği için belli usuller çerçevesinde ticaret mahkemesince iflasına karar verilen bir borçlunun (müflisin), iflas masasına giren tüm mal, hak ve alacaklarının (malvarlığının aktifinin) cebri icra yoluyla paraya çevrilmesi suretiyle bu para ile bilinen tüm alacaklıların tatmin edilmesini sağlayan bir takip yoludur¹⁰⁰.

İflas yollarında, yukarıda belirttiğimiz icra yollarından farklı olarak, borçlunun karşısında bütün alacaklılar vardır ve borçlunun haczi kabil tüm malvarlığı cebri icraya konu oluşturur. Sonuçta borçlunun tüm malvarlığı paraya çevrilir ve borçlunun bilinen tüm alacaklıları bundan istifade ederek, alacaklarını alırlar¹⁰¹. Bu iflas yolları ise kendi arasında takipli iflas ve takipsiz iflas olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

(i) Takipli İflas¹⁰²: Bu iflas yolunda, alacaklı ilk önce icra dairesine başvurmak suretiyle iflas prosedürünü başlatır. Takipli iflas ise

ğin Paraya Çevrilmesi Yoluyla Takip, (Ankara 2013), 68-78; Muşul- İcra, C. II, s. 971-974; Kuru, 319-320; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 409-410; Karslı, Abdurrahim: İcra ve İflas Hukuku, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. bs., İstanbul 2014, s. 427-428; Çetiner, Bilgehan: Taşınmaz Teminatı, (İstanbul 2015), 276-280; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, 338- 340.

98 Karslı, 427; Özbay, İbrahim: İpotegın İptali Davası (İİK m. 150/c. 3) Üzerine Bir İnceleme, EÜHFD, C. XI, S. 3-4, 2007, s. 403.

99 Bkz. Deynekli, 59.

100 Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 433; Kuru, 363.

101 Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 45.

102 Geniş bilgi için bkz. Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, 405 vd.; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 451 vd.; Muşul- C. II, 1491 vd.; Kuru, 377 vd.

ikiye ayrılır: Bunlar, genel iflas yoluyla takip ve kambiyo senetlerine mahsus iflas yoluyla takiptir.

- **Genel iflas yoluyla takipte**; alacaklının elinde alacaklı olduğunu gösteren bir belge veya senet bulunmasına gerek yoktur. Bu takip yolunda alacaklı, önce takip talebi ile icra dairesine başvurur; ardından icra dairesi borçluya (herkese değil, iflasa tabi olan borçluya) iflas ödeme emri gönderir.

Takip talebi üzerine icra dairesi 3 gün içinde, borçluya *iflâs ödeme emri* gönderir. İflâs ödeme emri ile borçluya; borcun (ve giderlerin) 7 gün içinde ödenmesi gerektiği; borç yedi gün içinde ödenmezse alacaklının mahkemeden borçlunun iflasına karar verilmesini isteyebileceği ihtar; borçlunun iflasa tabi olmadığı ve borçlu olmadığına ilişkin itirazları ve konkordato teklifinin 7 gün içinde bir dilekçe ile icra dairesine bildirmesi gerektiği; ayrıca, iflâs ödeme emrinin borçluya gönderilmesinde icra dairesinin kanuna aykırı bir işlemi mevcut ise, borçlunun bunu İcra Mahkemesine *şikâyet* yolu ile bildirebileceği, bildirilir.

İflas ödeme emrini alan borçlu üç şekilde davranabilir:

✓ Borcunu ödeyebilir: Bu durumda borçlu, ödeme emrinin kendisine tebliğinden itibaren 7 gün içinde borcu (ve masrafları) öderse iflâs takibi son bulur

✓ Borçlu 7 gün içinde itiraz edebilir. İtiraz üzerine takip durur. Alacaklının takibi devam ettirebilmesi için itirazın kaldırılmasını sağlaması gerekir,

✓ İtiraz etmediği gibi borcunu da ödemeyebilir. Bu durumda ise, yedi (7) gün geçince ödeme emri kesinleşir ve alacaklı borçlunun iflasına karar verilmesi için yine iflas davası açmalıdır.

Sonuç olarak; borcun ödenmemesi halinde, borçlu ister borca itiraz etmiş isterse etmemiş olsun, alacaklı her halde borçluya karşı “asliye ticaret mahkemesinde” iflâs davası açmak zorunda kalacaktır (bkz. İİK m. 156)

İflas ödeme emrine itiraz edilip edilmemesine göre iflas davasının incelenmesi ve verilecek kararlar farklılık gösterir. Şöyle ki;

✓ Borçlu iflâs ödeme emrine itiraz etmişse; burada iflas davası iki aşamalı olarak incelenir ve şu hususta karar verilmesi istenir:

- Borçlunun itirazının kaldırılması (yani borcun olup olmadığının tespiti) ve

- İtiraz kaldırılırsa; ödeme emri kesinleşirse, borçlunun iflâsına karar verilmesi.

✓ Borçlu iflas ödeme emrine itiraz etmemişse; bu halde ödeme emri kesinleştiği için borcun varlığı ile ilgili bir inceleme yapmak gerekmeyecektir. Bu nedenle alacaklı ticaret mahkemesinden, sadece borçlunun iflâsına karar verilmesini ister. Bunun üzerine mahkeme sadece iflas talebine ilişkin şekli bir inceleme yapacaktır.

- **Kambiyo senetlerine mahsus iflas yolu ile takipte**¹⁰³; alacaklının elinde sadece kambiyo senetleri olan poliçe, bono ve çek varsa, bu takip yoluna başvurulabilir. Burada da alacaklı önce takip talebi ile icra dairesine başvurur. Takip talebine mutlaka kambiyo senetlerinin örneğinin eklenmesi şarttır. Takip talebinin ve eklerinin icra dairesine verilmesinin ardından, icra dairesi borçluya iflas ödeme emri gönderir.

Bu takip yolu, kambiyo senetlerine mahsus haciz yolunun iflas takibindeki paralel bir düzenlemesidir. Ancak bu iki takip yolu arasında şekli bazı farklılıklar vardır.

Alacak bir kambiyo senedine bağlı ise ve ayrıca borçlu iflasa tabi kimselerden ise; alacaklı, kambiyo senetlerine mahsus iflâs yoluna başvurabilir. Ancak bu durumda, alacaklının genel iflâs yoluna başvurmasına da bir engel yoktur.

Ayrıca kambiyo senedine bağlı olan alacak aynı zamanda bir rehin ile temin edilmiş ise bu halde alacaklının önce rehnin paraya çevrilmesi yoluna başvurma zorunluluğu yoktur; dilerse önce kambiyo senetlerine mahsus iflâs yoluna başvurabilir (İİK m. 45/1). Kambiyo senetlerine mahsus iflâs yolu, alacaklının icra dairesine yapacağı bir takip talebi ile başlar. Takip talebinde iflasın istendiği belirtilmelidir.

103 Geniş bilgi için bkz. Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 461 vd.; Pekcanıtez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, 417 vd.; Muşul- C. II, 1493 vd.; Kuru, 388 vd.

Alacaklı, takip talebine kambiyo senedinin aslını eklemek zorundadır.

Takip talebini alan **icra dairesi** borçluya ödeme emri göndermeden önce:

- ✓ Senedin kambiyo senedi niteliğine sahip olup olmadığını
- ✓ Senedin vadesinin gelip gelmediğini incelemek zorundadır.

Yukarıdaki iki şart gerçekleşmiş ise (yani, senet kambiyo senedi niteliğinde **olup**, senedin de vadesi gelmişse), icra dairesi borçluya hemen kambiyo senetlerine mahsus iflâs ödeme emri gönderir. Bu ödeme emri ile borçluya;

- ✓ Borcu ve giderleri **5 gün içinde** ödemesi gerektiği
- ✓ Borca itirazı varsa 5 gün içinde **icra dairesine** bildirmesi
- ✓ Ödeme emrinin gönderilmesinde icra dairesi kanuna aykırı hareket etmişse bunu 5 gün içinde şikâyet yolu ile icra dairesine bildirebileceği, belirtilir.

(ii) Takipsiz (Doğrudan Doğruya) İflas¹⁰⁴:

İcra ve İflas Kanunda, borçlunun borcunu ödeyemeyeceğinin veya ödemeyeceğinin kuvvetle muhtemel olduğu bazı istisnai hallerde, öncelikle borçluya karşı bir iflas takibi başlatılması usulünden vazgeçmek suretiyle bazen, alacaklıya bazen ise borçluya doğrudan doğruya asliye ticaret mahkemesinden iflas talep etme imkânı vermiştir ki, buna takipsiz (doğrudan doğruya) iflas adı verilmektedir. İİK’da üç tür doğrudan doğruya iflâs yolu düzenlenmiştir:

- **Alacaklının Talebi İle Doğrudan Doğruya İflâs**: İİK m. 177 ‘ye göre; “Aşağıdaki hallerde alacaklı evvelce takibe hacet kalmaksızın iflasa tabi borçlunun iflasını isteyebilir.

1 - Borçlunun malum yerleşim yeri olmaz, taahhütlerinden kurtulmak maksadiyle kaçar, alacaklıların haklarını ihlal elen hileli mu-

104 Geniş bilgi için bkz. Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 465 vd.; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, 421 vd.; Muşul- C. II, 1405 vd.; Kuru, 393 vd.

amelelerde bulunur veya bunlara teşebbüs eder yahut haciz yoluyla yapılan takip sırasında mallarını saklarsa;

2 - Borçlu ödemelerini tatil eylemiş bulunursa;

3 - 301 inci maddedeki hal varsa;

4 - İlama müstenit alacak icra emriyle istenildiği halde ödenmemişse Türkiye'de bir yerleşim yeri veya mümessili bulunan borçlu dinlenmek için kısa bir müddette mahkemeye çağırılır”.

Görüldüğü üzere, burada sayılan hallerin gerçekleşmesi halinde alacaklı/alacaklılar, önceden takip yapmaksızın doğrudan ticaret mahkemesine başvurarak borçlunun iflâsını isteyebilirler. Bu haller şunlardır:

- 1- Borçlunun yerleşim yerinin belli olmaması,
- 2- Borçlunun, taahhütlerinden kurtulmak amacıyla kaçması,
- 3- Borçlunun, alacaklılarına karşı hileli işlemlerde bulunması veya buna teşebbüs etmesi,
- 4- Borçlunun, haciz yolu ile takip sırasında mallarını saklaması,
- 5- Borçlunun, ödemelerini tatil etmiş olması¹⁰⁵,
- 6- İlama bağlı alacağın icra emrine rağmen ödenmemesi,
- 7- Kollektif ve adi komandit şirkette, şirkete tebliğ edilen (ilamlı) icra emrine rağmen borcun ödenmemesi halinde, şirket ile birlikte şirket ortaklarının doğrudan iflâsını istenebilmesi (TTK m. 240/f. 1),
- 8- Kollektif ve adi komandit şirkete karşı takipli iflâs yollarından biri ile takip yapıldıktan sonra, şirket hakkında iflâs davası açılmış ve depo kararı verilmiş ve bu depo kararı yerine getirilmemiş ise; depo kararının şirket ortaklarına da tebliğ edilmesi, depo kararının yerine

105 *Ödemelerin tatili* kavramı; borçlunun aciz hâline dayanan ve borçlu tarafından açıkça veya zımnen alacaklılara karşı beyan edilen genel ve devamlı bir nitelik arz eden muaccel borçların ödenmemesi durumudur. Yani ödemelerin tatili, borçlunun borçlarını sürekli bir şekilde ödemesine engel teşkil edecek bir nakit sıkıntısına düşmesinin açık veya zımnî olarak alacaklılarına yansıyan hâlidir (Konuya ilişkin olarak bkz. Muşul- C. II, 1408- 1409; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 465)

getirilmemesi halinde bu ortakların da doğrudan iflâsı istenebileceği (TTK m. 240/f. 1).

9- Konkordato talebinin reddi, konkordato tasdik talebinin reddi ve konkordatonun bütün alacaklılar bakımından feshi hallerinde, borçlunun iflas tabi kimselerden olması kaydıyla, talep üzerin veya re'sen borçlunun iflasına karar verilebileceği (İİK m. 308)

10- Uzlaşma yoluyla yeniden yapılandırma projesinin ihlali (m. 309 t) ve yeniden yapılandırmanın feshi durumunda iflasın istenebileceği (İİK m. 309 s).

- Borçlunun Talebi İle Doğrudan Doğruya İflâs

Kanun'da öngörülen iflas nedenine bağlı olarak, borçlunun bazı durumlarda kendi iflasını istemesi zorunlu iken bazı durumlarda ise ihtiyari olarak düzenlenmiştir.

✓ *Borçlunun İhtiyari İflâs Talebi:* İflâsa tabi olan bir borçlu, âciz halinde bulunduğunu yani borçlarını ödeyemeyecek duruma düşüğünü ileri sürerek kendi iflâsını ticaret mahkemesinden talep edebilir (İİK m. 178, I).

✓ *Borçlunun Mecburi İflâs Talebi:* Alacaklılardan biri, iflâsa tabi bir borçluya karşı haciz yolu ile takip yapar ve bu takipte borçlunun malvarlığının ½ si elinden çıkarsa ve borçlunun kalan mevcudu da borçlunun muaccel olan veya vadesi 1yıl içinde gelecek olan diğer borçlarını ödemeye yetmezse borçlu ticaret mahkemesine başvurarak kendi iflâsını istemek zorundadır (İİK m. 178, III). Bu duruma düşen bir borçlu kendi iflâsını istemez ve bir (1) yıl içinde iflâs ederse taksiratlı müflis sayılır ve cezalandırılır.

Aynı zamanda sermaye şirketlerinin borca batık olması (m. 179), sermaye şirketleri bakımından bu *doğrudan iflas* sebebidir. Borca batıklık, şirketin pasifinin aktifinden fazla olmasıdır. Bir başka deyişle, borca batıklık, şirketin mevcut ve alacaklarının (aktiflerinin), borçlarını (pasiflerini) karşılamaya yetmemesidir¹⁰⁶.

106 *Borca batıklık* hâli gerçek kişiler için bir iflas sebebi değildir. Bu kavram, âciz hâlinden farklıdır. Zira âciz hâlinde ödeme araçlarındaki sürekli bir yoksunluk

SONUÇ

Borçların ifa edilmesi (ödenmesi), sosyal düzen kuralları içinde gerek din gerek ahlâk ve gerekse hukuk kurallarının bir gereğidir. Zira borçların vadesinde ödenmesi, alacaklıya karşı dürüst davranılması ve borcun geciktirilmemesi gibi davranışlar, din, ahlâk ve hukuk kurallarının ortak bir kesişme alanını oluşturmaktadır.

Din ve hukuk kuralları bakımından önem arz eden bu konu, iki farklı disiplin olan hem ilahiyat (konumuz bakımından hadis) hem de Türk hukuk mevzuatı (TBK ve İİK) bakımından birçok sonuçları beraberinde getirmektedir.

A- Çalışmanın ilk kısmında, din kuralları bakımından önemli bir kaynak teşkil eden birçok hadis-i şerifte konuya ilişkin ifadeler incelenmiş ve konuya ilişkin olarak birçok hadis ele alınmıştır. Bu anlamda;

- Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, borcunu ödemededen ölen bir kişinin cenaze namazını kıldırmadığı; ancak ölen kişinin borcunu birisinin ödemeyi tekeffül etmesi durumunda o kişinin cenaze namazını kıldırıldığı;

- Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hadislerinde; kul hakkı olan borcun ödenmemesinin kabir azabına sebep olacağının belirtildiği; ayrıca kul hakkı olan borcun ödenmesinin öncelenmesi gerektiğinin vurgulandığı;

- Borcunu ödeyebilecek duruma sahip olan kişinin borcunu ödemesini geciktirmesinin haksızlık ve zulme sebep olduğu ve “*Zenginin, borcunu ödemesini uzatması, zulümdür*” şeklinde bir hadisin bulunduğu;

- Hadislerde, borcun (zamanında ödemediğinde) kişinin dinine, itibarına ve saygınlığına zarar verdiği gibi, kişinin psikolojisini bozacak bir durum teşkil ettiğinin yer aldığı;

nedeniyle şirketin aktifleri pasifleri ödemeye yetmemektedir. Bir başka deyişle, aciz hâli (ödeme güçlüğü) borçlunun muaccel borçlarını ödemek için gerekli ödeme araçlarından sürekli (geçici olmayan) bir şekilde yoksun kalmasını ifade eder (Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, 438).

- Hadislerde, imkânı yerinde olan alacaklının, borçlusuna mühlet vermesinin veya mâllarını/bir kısmını sadaka olarak bağışlamalarının teşvik edildiği; aynı şekilde borçlunun, borcunu zamanında ödeme niyetinde samimi olması ve borçlanmayı sû-i istimal etmemesi gerektiği;

- Özellikle başkası adına veya önemli bir ihtiyacı için borçlanıp borcunu ödemediği ölen kişilerin bu tür borçlarının, âhirette Allah tarafından ödeneceğine ilişkin hadislerin bulunduğu;

- Hadislerde, kişilerin borçlanmaktan sakınmalarının/uzak durmalarının tavsiye edildiği ve ayrıca sadece maddî borçların ödenmesinin değil aynı zamanda verilen sözlerin dahi bir borç olarak nitelendirildiği;

görülmektedir.

B- Çalışmanın ikinci kısmının ilk bölümünde “Türk Hukuk Mevzuatında Borcun Ödenmemesinin Sonuçları” başlığı altında konu iki başlık altında ele alınmıştır. Bunlardan ilki borçların ödenmemesinin **Türk Borçlar Kanunu bakımından** sonuçlarıdır. TBK’da bu sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

- Alacaklının ifâ (edâ) davası açabilmesi,
- Alacaklının tazminat davası açabilmesi,
- Sözleşmeyi geçmişe etkili olarak sona erdirmeye hakkı için kullanılan “sözleşmeden dönme” hakkı.

- Borçlunun temerrüdü (borcun vaktinde ifa edilmemesi) durumunda ise; bunun genel ve özel olmak üzere iki alt sonucundan söz edilmektedir. Özetle; borçlunun temerrüdünün genel sonuçları:

a) Borçlunun temerrüde düşmesi, borç ilişkisini son erdirmediğinden, borçlu borcundan kurtulmuş olmaz. Gecikmeli de olsa, alacaklı aynen ifayı isteyebilir (aynen ifa davası açabilir) ve borçludan gecikme tazminatını talep edebilir.

b) Temerrüde düşmüş olan borçlu, temerrüdün devam ettiği sürede beklenmedik hal dolayısıyla doğan zararlardan da sorumludur (TBK m. 119).

Borçlunun temerrüdünün özel sonuçlarına gelince:

a) Para borçlarında: Para borcunun borçlusu, temerrüde düşünce, alacaklıya temerrüt fâizi (geçmiş günler fâizi=Yıllık %9) ödemek zorunda kalır. Ayrıca alacaklı, borçlunun temerrüde düşmesi yüzünden uğradığı zararın, ödenen temerrüt fâizi miktarını aştığını (ondan daha fazla olduğunu) ispat ederse, borçlu onun bu fazla zararını (aşkın zarar) da tazmin etmekle yükümlüdür.

b) İki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde: Bu tür sözleşmelerde, taraflardan her biri hem borçlu hem alacaklı olduğu için, borçlunun temerrüdünü söz konusu olabilmesi, taraflardan birinin kendi borcunu ifa etmiş veya ifaya hazır bulunduğunu karşı tarafa bildirmiş olmasına bağlıdır. Bu tür sözleşmelerde alacaklı önce bir süre (mehil) verecek, daha sonra ise TBK'nun kendisine tanıdığı seçim hakkını kullanacaktır. Şöyle ki:

- Alacaklı, kendisine tanınan seçim hakkını kullanmadan önce, temerrüt hâlindeki borçluya ifâda bulunması için uygun bir süre verir.

- Bu sürede yine borçlu borcunu ifa etmezse, alacaklı TBK m. 125'de belirtilen üç seçimlik hakkı kullanabilir. İlk olarak, gecikmiş ifayı istemi ve tazminat; ikinci olarak ifâdan vazgeçme ve tazminat, son olarak ise sözleşmeden dönme ve tazminat talebinde bulunabilir.

Çalışmanın ikinci kısmının ikinci (ve son) bölümünde ise, borçların ödenmemesinin **İcra ve İflas Kanunu bakımından sonuçları** ele alınmıştır. Borçların ödenmemesinin İİK bakımından en önemli sonucu, alacaklının borcunu ödemeyen borçlu aleyhine icra veya iflas yoluyla takipte bulunmasıdır.

Bu anlamda takip yolları, icra yolları ve iflas yolları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İcra yolları ilamlı icra, ilamsız icra ve rehinin paraya çevrilmesi yoluyla takip olmak üzere üç ana başlık altında incelenmektedir. İflas yolları ise takipli iflas ve takipsiz (doğrudan doğruya) iflas olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu takip yolları çok ayrıntılı olarak değil, ana hatlarıyla ve sadece okuyucuya genel hatlarıyla bilgi vermek amacıyla ilgili başlıklarda açıklanmıştır.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, Müsned (tahk: Şuayb el-Arnâvut, (I-L), Beyrut 1995.

Ak, Ayhan: İslâm Borçlar Hukuku, 1. Baskı, Samsun 2018.

Akıntürk, Turgut/Ateş Karaman, Derya: Medeni Hukuk, 6098 sayılı Yeni Borçlar Kanununa Uyarlanmış, 21. Bası, Mart 2015.

Akıntürk, Turgut/Ateş, Derya: Borçlar Hukuku, 27. Baskı, İstanbul 2018.

Akkan, Mine, Pekcanitez, Usûl Hukuku, 15. Bası, İstanbul 2017, § 3. II. B. 7, c;

Ali el-Kârî (v.1014), Mirkâtu'l-Mefâtîh (I-XII), Beyrut 2001.

Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder/Taşpınar Ayvaz, Sema/Hanağası, Emel: İcra ve İflas Hukuku, 4. Baskı, Ankara 2018.

Aslan, Kudret/Akyol Aslan, Leyla: İlama Bağlı Para Alacağı İçin İlamsız İcra Takibi Yapılması, Dürüstlük Kuralına ve Hayatın Olağan Akışına Aykırı mıdır? (Prof. Dr. Ramazan Arslan'a Armağan, C. 1, Ankara 2015, s. 195-251).

Atar, Fahrettin: İslâm İcra ve İflâs Hukuku, İFAV, İstanbul 1990.

Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin (v.458/1066), es-Sünenu's-Sağîr (Tahr: Abdulmu'tî Emin Kalecî), (I-IV), Pakistan, ts.

Beyhakî, es-Sünenu'l-Kübrâ (Tahk: Muhammed Abdulkâdir Atâ), (I-XI), Beyrut 2002.

Beyhakî, Şuabu'l-İmân (I-VII), Beyrut 1990.

Budak, Ali Cem: İpoteğin Paraya Çevrilmesi Yoluyla Takip, İstanbul, 3. Basım, Ocak 2010.

Buhârî, Muhammed b. İsmail (v.256/869), el-Câmiu'l-Müsnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Sünenihî ve Eyyâmihî, (I-VIII), İst. 1992.

Çetiner, Bilgehan: Taşınmaz Teminatı, İstanbul 2015.

Deylemî, Şîrûye b. Şehredâr (v.509/1115), el-Firdevs bi Me'sûri'l-Ahbâr (tahk: Said b. Bisyunî Zağlûl), (I-VI), Beyrut 1986.

Deynekli, Adnan: İcra ve İflas Hukukunda İpoteğin Paraya Çevrilmesi Yoluyla Takip, Ankara 2013.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as (v.278/888), Sünen, (I-V), İst. 1992.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali (v.307/919), Müsned (Tahk: Hüseyin Selim Esed), (I-XIV), Dâru'l-Me'mun li't-Türâs, 1986.

Eren, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 21. Baskı, Ankara 2017.

Fırat, Erhan: Özel Kanunlarda Düzenlenen İlâm Niteliğindeki Belgeler, Ankara 2016.

Günay, Mehmet: İcra Suçları, Ankara 2014.

Gürdoğan, Burhan: Türk- İsviçre İcra ve İflâs Hukukunda Rehin Paraya Çevrilmesi, Ankara 1967.

Hâkim, Ebu Abdilalh en-Neysâbûrî (v.405/1014), el-Müstedrek alâ's-Sahihayn (I-V), Beyrut 1990.

Hatemi, Hüseyin/Gökyayla, Emre: Borçlar Hukuku, Genel Bölüm, 3. Bası, İstanbul 2015.

İrâkî, Zeynuddin (v.826/1422), Tarhu't-Tesrîb fî Şerhı't-Takrîb (I-VIII), Beyrut, ts.

İbnu Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed (v.235/849), el-Musannef, Suud 2006.

İbnu Hacer, Şihabuddin Ahmed b. Ali (v.852/1448), el-Metâlibu'l-Aliye bi Zevâidi'l-Mesânidi's-Semâniyye (tahk: Sa'd b. Nasır), Suud 1998.

İbnu Mâce, Muhammed b. Yezid (v.273/886), Sünen (I-II), İst. 1992.

Kahveci, Nuri: Mukayeseli İslâm Borçlar Hukuku (Şirketler İla-veli), 2007.

Kalabalık, Halil/Erdem, Murat: Temel Hukuk Bilgisi, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 8. Bası, Ankara 2016.

Karadağ, Özgür: “Tüketici Hakem Heyetlerinin Görevi Kapsamında Kalan Alacaklar Bakımından İlâmsız Takip Yapılıp Yapılamayacağı Sorunu”, (YD 2016/4, s. 783-806).

Karslı, Abdurrahim: İcra ve İflas Hukuku, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. bs., İstanbul 2014.

Kılıçoğlu, Ahmet: Borçlar Hukuku Genel Hükümler (Yeni Borçlar Kanununa Göre), Genişletilmiş 19. Bası, Ankara 2015.

Kurtubî, Ahmed b. Ömer (v.656/1258), el-Müfhim limâ Eşkele min Telhîsi Müslim (I-VII), Dîmeşk 1996.

Kuzâî, Muhammed b. Selâme (v.404/1062), Müsnedü’ş-Şihab, (I-II), Beyrut 1985.

Mâlik b. Enes (v.179/795), el-Muvatta’, (I-II), İst. 1992.

Muşul, Timuçin: İcra ve İflas Hukuku, C. II, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara 2013.

Müslim b. el-Haccâc (v.261/874), el-Müsnedü’s-Sahîh (I-III), İst. 1992.

Nesâî, Ahmed b. Şuayb (v.303/915), es-Sünenü’l-Kübrâ (tahk: Hasen Abdülmünim) (I-XII), Beyrut 2001.

Oğuzman, Kemal/Öz, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, Gözden Geçirilmiş 15. Bası, İstanbul 2017.

Özbay, İbrahim: “İpoteğin İptali Davası (İİK m. 150/c. 3) Üzerine Bir İnceleme”, EÜHFD, C. XI, S. 3-4, 2007.

Özbek, Mustafa Serdar: “Tüketici Hakem Heyetinin Görevine Giren Alacaklarla İlgili Olarak İlâmsız Takip Yapılamayacağına İlişkin Yargıtay Kararlarının Tahlili”, (MİHDER 2015/2, s. 39-68).

Özekes, Muhammet: İcra Hukukunda Temel Haklar ve İlkeler, Ankara 2009.

Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Sungurtekin Özkan, Meral/Özekes, Muhammet: İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı, 2. Bası, Ankara 2015.

- Postacıoğlu, İlhan E.: İcra Hukuku Esasları, B. 4, İstanbul 1982.
- San‘ânî, Muhammed b. İsmail (v.1182/1768), et-Tenvir Şerhu’l-Camii’s-Sağır (I-XI), Riyad 2011.
- Sıddîkî, Muhammed b. Allân (v.1057/1647), Delilu’l-Fâlihîn li Turukı Riyâzî’s-Sâlihîn, (I-VIII), Beyrut, ts.
- Şafîi, Muhammed b. İdris (v.204/819), Müsned, Beyrut, ts.
- Şener, Yavuz Selim: Türk Hukukunda İpotek ve Uygulaması, B. 2, İstanbul Mayıs 2006
- Taberânî, el-Mu‘cemul-Kebîr (I-XXIII), (Hamdi Abdulmecid), Kahire 1983.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed (v.360/970), el-Mu‘cemu’l-Evsat (I-XI), Kahire 1995.
- Taşpınar Ayvaz, Sema: Tüketici Hakem Heyetlerinin İşleyişi ve Sorunlar (Tüketici Hukuku Konferansı, Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi 5-6 Aralık 2015, Makaleler-Tebliğler, Ankara 2016, s. 283-306).
- Tayâlîsî, Süleyman b. Dâvud (v.204/819), Müsned (tahk: Muhammed b. Abdilmuhsin), (I-IV), Hir, ts.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ (v.279/892), Sünen (I-V), İst. 1992.
- Turay, Fatih: Finansal Açıdan İslâm Borçlar Hukuku (İslami Finans Teorisi), 1. Baskı, İstanbul 2019.
- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 2009.
- Üstündağ, Saim: İcra Hukukunun Esasları, İstanbul 1995.
- Üstündağ, Saim: İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasağı, İstanbul 1967.
- Yılmaz, Ejder/Yardım, Mehmet Ertan: Tüketici Hakem Heyeti (Milli Şerh, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi, İstanbul 2016, s. 1130-1132.
- Zürkânî, Muhammed b. Abdilbâkî (v.1122/1710), Şerhu’z-Zurkânî alâ Muvattâ-ı li İmam Mâlik (I-IV), Beyrut 1990.